

Statens offentliga utredningar
1995:84, *sammanfattning*
Kulturdepartementet

A: Ref KB
Occ SOV

Kulturpolitikens inriktning

– i korthet

En sammanfattning av
Kulturutredningens slutbetänkande
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

Redigering och formgivning Bo Heurling
Formgivning, omslag Peter Alenäs
Illustrationer Stina Wirsén

Innehåll

Förord

Kulturutredningen	6
I korthet	7

Kulturpolitikens inriktning

Fem perspektiv på kulturen	10
Kulturen som framtidsfråga	12
Kulturpolitiska mål	
som inspirationskälla	14
Kulturpolitiska mål	
som styrinstrument	15
"Kulturell välfärd"	17
Nationellt, regionalt och lokalt ansvar ...	18
Kulturens internationalisering	20

Att stärka människors kulturella identitet

Drivkrafter och möjligheter	
bakom deltagandet i kulturlivet	24
Barnen i första rummet	26
Utgå från de ungas villkor	28
Invandrarkultur och samekultur	30
Full delaktighet för handikappade	32
Kultur i arbetsliv, boende och vård	33
Betydelsen av eldsjälur	35

Att förbättra villkoren för konstnärligt arbete

Kallelsen till konstnärskapet	38
Att utöva konstnärskapet	40

Att ta till vara mediernas möjligheter

Massmedier för mångfald	44
-------------------------------	----

Att ta till vara och bruka kulturarven

Kulturarvspolitik i samspel	48
Preciserat ansvar för kulturmiljövården	49

Kulturpolitiken på

olika konst- och verksamhetsområden

Mångfald landet runt	52
Teater landet runt	
på hög konstnärlig nivå	55
Omprioriteringar för dansens skull	57
Stärkt regional förankring	
av musiklivet	59
Nutidskonsten behöver	
regionala centralpunkter	61
Handlingsprogram	
för arkitekturpolitiken	63
Filmlivet bygger på lokalt engagemang	64
Sverige behöver en bibliotekslag	66
Museer i samverkan	68
Integrera kultur i turistsatsningarna	70
Ansaret för lokalerna	71
Tvärvetenskaplig kulturforskning	72

Statlig styrning och ekonomi

Normer och opinionsbildning	76
Finansierade reformer	77

Förord

Kulturutredningen

Ordförande

Generaldirektör Ingemar Mundebo

15 mars 1993–9 december 1994

Landshövding Gerd Engman

fr.o.m. den 9 december 1994

Ledamöter

fr.o.m. den 15 mars 1993

Riksdagsledamot Charlotte Branting (fp)

Kommunalråd Kia Ericson (s)

Riksdagsledamot Elisabeth Fleetwood (m)

Fil.dr. Thomas Ginner (s)

Riksdagsledamot Stina Gustavsson (c)

Riksdagsledamot Åke Gustavsson (s)

Kanslichef Bertil Norbelie (m)

Riksdagsledamot Elisabeth Persson-Grip (v)

Riksdagsledamot Anne Rhenman (nyd)

–18 augusti 1993

Riksdagsledamot Alwa Wennerlund-Larsson
(kds)

18 augusti 1993–9 december 1994

Riksdagsledamot Laila Strid Jansson (nyd)

fr.o.m. den 15 december 1994

Riksdagsledamot Ewa Larsson (mp)

Riksdagsledamot Annika Nilsson (s)

Sakkunniga

fr.o.m. den 1 juni 1993

Enhetschef Catharina Blom (Landstings-
förbundet)

Departementsrådet Göran Lannegren

–1 februari 1995

Departementsrådet Thomas Lyrevik

–15 mars 1994

Kulturrådet (tidigare departementsrådet)

Hans Sand

Sektionschef Ants Viirman (Svenska
Kommunförbundet)

fr.o.m. den 15 mars 1994

Departementssekreterare Charlotta Gustafs-
son

fr.o.m. den 1 februari 1995

Departementssekreterare Hans Enflo

Experter

fr.o.m. den 1 november 1993

Förbundssekreterare Anders Ekman

(Folkbildningsförbundet)

Direktör Göran Löfdahl (Kulturrådet)

–1 februari 1995

Departementssekreterare Agneta Spetz

fr.o.m. den 1 december 1994

Rättschef Marianne Eliason

fr.o.m. den 20 februari 1995

Kammarrättsassessor Lars Emanuelsson
Korsell

Huvudsekreterare

fr.o.m. den 1 maj 1993

Kulturchef Hans Johansson

Biträdande sekreterare

Departementssekreterare Christer Bogefeldt,

fr.o.m. den 1 maj 1993

Avdelningschef Jan-Erik Billinger,

fr.o.m. den 26 juli 1993

Avdelningschef Margareta Cronholm,

fr.o.m. den 1 december 1993

Fil. kand Marika Romanus,

fr.o.m. den 1 september 1994

Avdelningschef Christina von Arbin,

februari–juli 1995

Byrådirektör Bo Nilsson,

februari–juli 1995

Assistent

Monica Berglund

I korthet

Kulturpolitikens inriktning i korthet är en sammanfattning av Kulturutredningens slutbetänkande.

Kulturutredningen tillsattes våren 1993. Uppgiften har varit att utvärdera kulturpolitikens inriktning med utgångspunkt i 1974 års kulturpolitiska mål och att göra en samlad bedömning av de krav och utmaningar som kulturpolitiken har att möta under 1990-talet och på längre sikt. Inte minst har utredningen haft till uppgift att lämna förslag om mål för kulturpolitiken och åtgärder för att främja kulturlivet och en positiv utveckling av kulturen.

I slutbetänkandet *Kulturpolitikens inriktning* lägger kulturutredningen fram sina idéer och förslag. Utredningen föreslår övergripande mål för kulturpolitiken, sektorsmål för flera konst- och verksamhetsområden och principer för ansvarsfördelning mellan staten och andra parter på kulturområdet.

Dessutom föreslås reformer som rör inriktningen av en rad verksamheter. Tyngdpunkter i förslagen ligger på ökade insatser för barn och ungdom, verksamhet över hela landet och konstnärlig verksamhet.

I en del fall lämnar utredningen underlag för fortsatt diskussion i stället för färdiga förslag. Det gäller bland annat de ekonomiska frågorna.

Utredningen menar att en djärv och öppen genomlysning av samhällsförändringarna och deras påverkan på kulturlivet är nödvändig. Den framtida kulturpolitiken behöver debatteras också av många utanför den traditionella kultursektorn. Om en sådan debatt kommer till stånd utifrån betänkandet och remissbehandlingen av det, bör det ge en god grund för kommande beslut.

Kulturpolitikens inriktning i korthet är utarbetad av redaktör Bo Heurling.

Gerd Engman

Ordförande i Kulturutredningen

Kulturpolitikens inriktning

Fem perspektiv på kulturen

Kultur har många innebörder. Kulturutredningen använder ordet beskrivande, inte som ett värderande eller normerande begrepp.

Med kultur menar utredningen

- ☐ konstarterna
- ☐ medierna
- ☐ bildningssträvandena
- ☐ kulturarven.

Det är inget vetenskapligt entydigt begrepp, men det ska inte heller fylla en sådan funktion.

Det innebär att det politiskt-administrativa kulturområdet är smalare än utredningens kulturbegrepp.

Så har det också varit de senaste decennierna. Det leder till samma grundläggande slutsatser som vid 1974 års kulturpolitiska beslut, nämligen att målen för kulturpolitiken bör gälla all kulturverksamhet oberoende av till vilken samhällssektor aktörerna räknas och att samverkan mellan det politiskt-administrativa kulturområdet och andra samhällsområden är ytterst viktig.

Fem perspektiv

Utredningen betraktar kulturen i fem perspektiv – individens, konstens, mediernas, kulturarvens och samhällets.

Vidare betonas dimensionen förnyelse –kontinuitet.

Individens perspektiv

För individen fyller kulturen många funktioner som varierar mellan olika individer och under olika skeden i livet.

Här följer några exempel.

Kulturen i vidaste mening ger människor en viktig del av deras identitet.

Det finns inte *en* kultur i Sverige utan många.

Kulturen ger ny kunskap, nya erfarenheter och möjlighet till personlig utveckling.

Kulturen ger medel för människor att uttrycka sin mening, att påverka och förändra.

Kultur för individen handlar kort sagt om att

- ☐ ha tillgång till ett utbud av kultur
- ☐ ha möjligheter till egna kulturella uttryck
- ☐ leva i en miljö som har historiskt djup och estetiska värden.

Konstens perspektiv

Konst och konstsskapande är en väg till kunskap om vårt inre, våra fantasier och drömmar.

Den konstnärliga kunskapen och konstnärernas perspektiv innehåller också ifrågasättande, kritik och debatt.

Men konsten är också en utveckling av det lekfulla och av det meditativa hos människan.

Den konstnärliga utvecklingen äger i hög grad rum i mötet mellan konstnären och publiken.

Den konstnärliga rikedomens bygger på att konsten kan utvecklas på egna villkor. Ett av dem, det främsta, är att yttrandefrihet och konstnärlig frihet är garanterad.

För konstnärliga upphovsmän och utövare krävs rimliga arbetsmöjligheter.

Mediernas perspektiv

Den snabba medietvecklingen öppnar möjligheter men rymmer också risker. Mediekulturen är full av ambivalenser. Därmed väcker den komplicerade kulturpolitiska frågor.

Medierna bestämmer i långa stycken vår bild av oss själva och världen. Etermediernas, särskilt televisionens, genomslagskraft är stor. Samspelet mellan radion, televisionen och den "levande" kulturen är en av nycklarna till ett mångsidigt och vitalt kulturliv. I många avseenden fungerar samspelet bra. Men där det brister måste stora ansträngningar göras för att i allmänhetens intresse övervinna svårigheterna.

Framtidens kulturpolitik måste på ett kraftfullt sätt verka för att mediernas stora möjligheter att ge information, kunskap, upplevelser och samspel mellan människor tas till vara i former som är mediernas egna.

Kulturarvens perspektiv

Historisk och kulturhistorisk insikt har en avgörande betydelse för grupper och individers identitet och självkänsla.

Det av människor bearbetade landskapet, byarnas och städernas strukturer, de offentliga rummen, enskilda byggnader och anläggningar, deras detaljer, dekorer och inredning är den kanske mest påtagliga delen av kulturarven.

De konstnärliga arven utgör en kärna i varje kultur.

Både de konstnärliga arven, de folkliga traditionerna och kulturarvens materiella uttryck fordrar för sin fortlevnad att de aktivt bevaras, tolkas och används.

De ställer stora krav på förmågan att värdera olika företeelser i ett långsiktigt perspektiv och viljan att ta ansvar gentemot kommande generationer.

Samhällets perspektiv

Med samhällsperspektiv menar utredningen ett perspektiv som har det gemensamma för

nationen, regionen respektive orten/kommunen i centrum.

Kulturen utgör en väv som håller ihop samhället.

Språket är utomordentligt viktigt som identitets- och kulturbärare.

I ett internationellt orienterat samhälle får identitetsfrågan två sidor. Å ena sidan skärps kraven på fast förankring i den egna kulturen. Å andra sidan måste tyngdpunkten förskjutas till förståelse för samspelet med andra människor och kulturer.

Kulturens möjlighet till möten i många olika former är i det sammanhanget viktig.

Kultur fyller också en kritisk funktion. På samma gång som den kan fungera som ett samhälles kitt kan den kasta ett motljus över samhällets institutioner, mekanismer och strukturer. Men kulturen har dessutom inslag som många finner störande och till och med stötande.

Om staten och kommunerna möter dessa komplikationer med försök att påverka konstens form och innehåll, gör man avsteg från det öppna, demokratiska samhällets kultursyn och äventyrar kulturens positiva värden.

Förnyelse och kontinuitet

Förnyelse och kontinuitet är två grundläggande dimensioner i kultur och kulturpolitik. De samspelar dynamiskt.

Att skapa förutsättningar för dynamik på kulturområdet är en viktig uppgift för kulturpolitiken.

Öppenhet och frihet i skapandet är en nödvändig del i all kulturverksamhet.

Öppenhet i mottagandet är lika nödvändig.

I ett modernt samhälle efterfrågas kreativitet på alla områden. Många problem får sin lösning genom ett nytt sätt att kombinera kunskaper, genom att tillämpa erfarenheter från ett område på ett helt annat. Konst, teknik och vetenskap har många beröringspunkter, och utvecklingen på dessa områden är avgörande för den kulturella och ekonomiska förnyelsen av samhället. ■

Kulturen som framtidsfråga

Det finns ett starkt samband mellan kulturen och samhället i stort som måste beaktas när kulturpolitiken formas.

Sverige utgör ett litet språkområde.

I en värld med flera tusen etniska grupper och ett par hundra nationer har Sverige tillsammans med ett fåtal andra länder hittills karaktäriserats av en etnisk homogenitet. Med ökad invandring från andra kulturkretsar förändras dessa förhållanden.

Kulturutredningen pekar på några företeelser och tendenser som kommer att påverka politiken och kulturlivet i framtiden.

Arbetets villkor

Arbetet har en central plats i våra liv. Inget land i västvärlden har en så hög andel förvärvsarbetande i yrkesverksamma åldrar som Sverige.

Industrisektorns behov av arbetskraft fortsätter att minska. Tjänstesektorn har länge expanderat. Den offentliga sektorn har dock de senaste åren minskat sitt personalbehov till följd av åtstramningar. Även inom tjänsteproduktionen sker automatisering.

Kraven på arbetskraften kommer att öka i fråga om grundutbildning, fortbildning och flexibel anpassning till ändrade arbetsförhållanden.

Det är inte säkert att det kommer att finnas arbete åt alla.

Kunskapsbehov och kunskapsklyftor

Framtidens samhälle kommer inte bara att kräva god allmänbildning med språk och

teknik som viktiga inslag. Specialkunskaper kommer att krävas på så gott som alla yrkesområden.

Skolan måste ge *alla* ungdomar grundförutsättningarna för yrkes- och samhällsliv. Samtidigt kommer behovet av påbyggnadsutbildningar att vara stort i framtiden.

Skolan kan även lägga grunden för en balanserad och insiktsfull relation mellan människor oavsett kön, etniskt ursprung eller kapacitet.

Ingen faktor har så starkt samband med delaktighet i kulturlivet som utbildningsnivå. Förhållandet mellan kultur och utbildning är ömsesidigt berikande, och skolan i sin helhet är viktig i ett kulturpolitiskt perspektiv.

Brist på kunskaper, språkliga hinder, arbetslöshet och ekonomisk otrygghet är faktorer som fördjupar klyftorna i samhället. Att vårda de demokratiska rättigheterna och att axla skyldigheterna ställer krav på kunskaper och reellt upplevda påverkansmöjligheter.

Utbildningsresurser måste också ägnas åt att förstärka demokratisyn och tolerans bland dem som lättast tar steget in i informationssamhället.

Kampen om fantasin

Den internationella upplevelseindustrin expanderar. Antalet tillgängliga TV-kanaler ökar. Vi får också i långt större utsträckning än tidigare del av all världens konstnärliga och vetenskapliga impulser och därigenom inblickar i andra kulturkretsar.

Internationaliseringen är inte allmän och bred utan ganska ensidig. Stora delar av fiktionsmarknaden i Sverige domineras av den angloamerikanska kulturindustrin.

Kultur speglar naturligt nog förhållanden, föreställningar, värderingar och livsstilar i upphovsländerna. Det innebär en risk för ett ensidigt perspektiv genom övervikten av angloamerikansk import.

Det är dock inte alla internationellt marknadsförda kulturprodukter som är tydligt färgade av upphovslandets förhållanden och dominerande värderingar. Det förekommer också att form och innehåll är utslätat för att inte kollidera med värderingar i skilda exportländer.

Via medierna har våldet nått in i vår vardag på ett sätt som inte varit vanligt tidigare.

I Sverige, där yttrandefrihetens princip är viktig, skapar detta problem. Vi har restriktioner endast mot de allra värsta avarterna av våldet. Arbetet med opinionsbildning mot det som vi tycker är dåligt och ansträngningarna att erbjuda alternativ kommer därför att vara än viktigare i framtiden.

Den internationella fiktionskulturen marknadsförs med stor kraft. Detta kräver medveten kulturpolitik i syfte att stärka de svenska kulturproducenternas konkurrensmöjligheter och att få mer av impulser från andra kulturkretsar än den angloamerikanska.

Ett öppet samhälle

Vi kan förutse att befolkningen de kommande decennierna ökar. Närmare hälften av ökningen beror på utomnordisk invandring.

Vi får acceptera att invandrare från olika länder och kulturer vill sluta sig samman på sina egna villkor. Balansgången mellan acceptans av särart och integreringssträvanden är svår.

Som liten nation och liten befolkning kan vi bara i begränsad utsträckning styra eller påverka vårt internationella beroende. Men medlemskapet i EU innebär att vi för upp vissa frågor till gemensamma beslut

samtidigt som vi kan påverka beslut som både direkt och indirekt berör oss.

Parallellt sker en ökad regionalisering.

I ett modernt samhälle med komplicerade system och strukturer behövs en djupgående värdegemenskap och en gemensam kulturell identitet.

En fungerande värdegemenskap uppnås genom argument och övertygelse. Den svenska demokratin, som bygger på öppenhet och ansvarstagande, är en del av denna värdegemenskap och en förutsättning för den. Kulturlivet är en av de arenor där värderingar kan komma till uttryck genom att exponeras, debatteras och ifrågasättas.

Kulturpolitik för framtiden

Kulturpolitiker och kulturmyndigheter är i stor utsträckning upptagna av den dagliga verksamheten.

Framtiden kräver uppmärksamhet och lyhördhet för de tidiga tecknen på förändring, handlingsberedskap och vilja att möta förändringarna. Konsten har en roll i den beredskapen.

Kulturpolitiker och kulturmyndigheter bör ägna större uppmärksamhet åt utvecklingen i hela samhället och åt långsiktiga framtidsfrågor. Det är så man får en dynamisk kulturpolitik. ■

Kulturpolitiska mål som inspirationskälla

Det har haft stor betydelse att regering och riksdag 1974 formulerade mål för en samlad kulturpolitik. (Målen finns återgivna på sidan 16).

Det är omvittnat från många håll att målen har fungerat inspirerande inom landsting och kommuner, bland konstnärer och konstnärsgrepp och i organisationslivet. Målen har samtidigt gett kulturområdet en begreppsapparat för att diskutera viljeinriktning, profilering och prioriteringar.

Målen beslutades i politisk enighet i riksdagen. Regeringar av olika politisk färg har under de följande åren angett att målen ligger fast.

Målen har däremot sällan angetts som utgångspunkt för enskilda reformer eller i prioriteringssituationer.

Struktur- förändringar

Den tydligaste förändringen sedan 1974 har skett på radio- och TV-området.

Vid periodens början fanns tre radiokanaler och två TV-kanaler. Sedan dess har det blivit trängsel i etern, till stor del med reklambärande kanaler.

Nätet av regionala och lokala kulturinstitutioner har stärkts sedan 1974.

Antalet konstnärer har ökat betydligt sedan 1974 och i snabbare takt än efterfrågan på deras arbete. Det har medfört att arbetsmarknadspolitiska insatser kommit att spela en proportionellt sett allt större roll på kulturområdet.

Samspelet mellan kulturområdet och andra samhällsområden har stärkts. Det gäl-

ler skolan, förskolan, vården, invandrarpolitiken, regionalpolitiken, jord- och skogsbruksområdet och turismen.

Offentliga kulturutgifter

Ökningarna av kulturanslagen från stat, landsting och kommuner var avgörande för utbyggnaden av regionala kulturinstitutioner under 70-talet. Under 80-talet låg anslagen totalt ganska stilla. Därefter har den offentliga ekonomin blivit ännu stramare.

Det statliga stödet till institutioner och till konstnärer har sin tyngdpunkt på produktion. Insatserna för att föra ut resultaten har inte varit lika påtagliga. Också hos bidragsmottagarna har produktion prioriterats framför publikarbete och marknadsföring.

Stabila kulturvanor

Stora kultursatsningar har riktats mot småbarn. Ett exempel är att 62 procent av alla småbarn som varit på teater har gjort besöket genom skolan eller förskolan.

Även barn i 9–14-årsåldern är mycket kulturellt aktiva. Först i ungdomsåren minskar aktiviteten.

Kulturvanorna har varit stabila sedan 1974. Klyftorna minskar ytterst långsamt.

Kvinnor och högutbildade män dominerar de grupper som visar mångsidig kulturaktivitet. Män och lågutbildade kvinnor är överrepresenterade bland dem som visar minst mångsidighet.

Samtidigt utjämnas kulturvanorna till följd av att fler får längre utbildning. ■

Kulturpolitiska mål som styrinstrument

Den nationella kulturpolitiken bör formuleras tydligt. Det är både ett demokratiskt krav och ett effektivitetskrav.

Viljeinriktningen bör anges genom övergripande mål att sträva mot.

Övergripande mål är dock inte tillräckliga. De behöver kompletteras. Därför bör sektorsmål formuleras för olika delområden och verksamhetsmål för enskilda institutioner.

Ansvarsfördelning och samspel

De övergripande målen ska uttrycka det som är viktigt för den kulturella utvecklingen i landet och för samspelet mellan Sverige och omvärlden.

Genomförandet ska ske i samverkan mellan staten, landstingen och kommunerna. Folkbildning, föreningar och organisationer har viktiga roller att spela också i framtiden.

Målkonflikter

Det finns en betydande uppslutning kring inriktningen på de nuvarande kulturpolitiska målen (prop 1974:28) som återges i den vänstra rutan på sidan 16.

Några av mål har ifrågasatts av en del av kulturlivets företrädare. Kritiken har framför allt varit knuten till begreppen "kommersiellismens negativa verkningar" och "eftersatta grupper". Kritiken gäller mera attityden och formuleringarna än det sakliga innehållet.

Målen kritiseras också för att inte vara alldeles förenliga inbördes. Det finns olösta målkonflikter.

Nu är målkonflikter oundvikliga i offentlig verksamhet. Att utveckla sektorsmål och verksamhetsmål för enskilda institutioner är ett sätt att bearbeta målkonflikterna.

Utgångspunkter för nya mål

Här följer några naturliga utgångspunkter för den framtida kulturpolitiken:

- ☐ Kulturen har ett värde i sig som är oberoende av dess direkta effekter inom andra områden.
- ☐ Det inte finns en kultur utan många. Mycket växer lokalt och underifrån. Annat produceras och distribueras globalt.
- ☐ Kultur är i hög grad en fråga om kommunikation och utvecklingsprocesser.
- ☐ Kultur innebär både bevarande och förändring.
- ☐ Det finns en öppenhet mellan Sverige och världen och ett beroende av företeelser och utveckling i andra länder och inom andra samhällsområden.
- ☐ Framtiden kräver flexibilitet och handlingsberedskap.
- ☐ Det behövs en målmedveten vilja att påverka framtiden.

Prioriteringar inom målens ram

Kulturutredningens förslag till mål för kulturpolitiken finns i högra rutan på sidan 16.

Inom målens ram måste prioriteringar göras. Vissa ändamål lyfts fram, andra kan få stå tillbaka. Utredningen förordar prioritering av kultur för och med barn och av ungdomars möjligheter till kulturell verksamhet

1974 års

kulturpolitiska mål

- ☐ Kulturpolitiken skall medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas.
- ☐ Kulturpolitiken skall ge människor möjligheter till egen skapande aktivitet och främja kontakt mellan människor.
- ☐ Kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet.
- ☐ Kulturpolitiken skall främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner inom kulturområdet.
- ☐ Kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov.
- ☐ Kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse.
- ☐ Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs.
- ☐ Kulturpolitiken skall främja ett utbyte av erfarenheter och idéer inom kulturområdet över språk- och nationsgränserna.

(se sidan 26 respektive sidan 28). Kraftfulla alternativ måste erbjudas till de schabloniserade, fördomsfulla och våldspräglade inslagen på fiktionsmarknaden. Kulturpolitiken måste mer än hittills utgå från ungdomars kreativa energi och ge dem möjligheter att själva välja verksamhetsformer och medier.

Uppföljning och utvärdering

Mål att sträva emot har ofta en sådan form att det är svårt att följa upp och utvärdera

Förslag

Fem kulturpolitiska mål

Kulturen ger människan glädje, insikter, många uttrycksmöjligheter och ett rikare liv.

Kulturpolitiken ska därför

- ☐ värna yttrandefriheten och ge reella yttrandemöjligheter
- ☐ verka för delaktighet och stimulera eget skapande
- ☐ främja konstnärlig och kulturell förnyelse och kvalitet
- ☐ ta ansvar för kulturarven och främja ett positivt bruk av dem
- ☐ ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället.

dem. Så har det varit med 1974 års mål. Så är det även med utredningens förslag till övergripande mål.

Men på två punkter föreslås åtgärder som ska kunna ge en bättre uppföljning och rimlig utvärderbarhet i framtiden.

För det första föreslås att de övergripande målen konkretiseras i form av sektorsmål. Dessa är i sin tur utgångspunkt för de verksamhetsmål som regeringen sätter för statliga kulturmyndigheter och institutioner och för bidragsanslagen.

Genom uppföljning av verksamhetsmål och sektorsmål får man indikatorer på i vad mån utvecklingen har rört sig i de övergripande målens riktning.

För det andra föreslås att statliga kulturmyndigheter får i uppdrag att snarast ta fram kriterier på måluppfyllelse för sektorsmålen. Då kan uppföljning starta när målen träder i kraft. ■

"Kulturell välfärd"

Utgångspunkten för statens åtaganden på kulturområdet finns i regeringsformen:

"Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten."

Om det offentliga kulturstödet ska verka i målens riktning, måste det offentliga kulturstödet bli betydligt flexiblere i framtiden än det är i dag. Detta präglar kulturutredningens synpunkter och förslag. ■

Privat och offentlig konsumtion

Tre fjärdedelar av kulturutgifterna är privata utgifter.

1992 (1992/93) fördelade sig kulturutgifterna så här:

	<i>Miljarder kronor</i>	<i>Procent</i>
privata utgifter	38	75
offentliga utgifter*	12	25
varav staten	5	42
landstingen	1	8
kommunerna	6	50

*inklusive stödet till studieförbunden

Olika kulturområden och verksamheter är i mycket olika grad privat respektive offentligt finansierade. Det kan illustreras av följande exempel för 1992 (1992/93):

	<i>Privat procent</i>	<i>Offentligt procent</i>
radio, TV,		
video, skivor*	100	0
böcker, kulturtidskrifter	98	2
dagstidningar	89	11
bio/film	86	14
teater,		
andra scenframträdanden	46	54
musikskola	11	89
museer	10	90
bibliotek	0	100

*TV-avgiften räknad som privat utgift, ej som skatt.

Om man studerar proportionerna inom den offentliga delen av finansieringen, ser man att staten tar ett dominerande bidragsansvar för vissa områden och verksamheter, medan framför allt kommunerna finansierar andra. Den procentuella fördelningen mellan stat, landsting och kommuner kan illustreras genom följande exempel*:

	<i>Stat procent</i>	<i>Landsting procent</i>	<i>Kommun procent</i>
dagstidningar	100	0	0
musikinstitutioner,			
länsmusik	72	8	20
teater	58	11	31
museer	53	12	35
studieförbund	55	16	29
folkbibliotek	1	4	95
musikskola	0	0	100

*Därutöver finns det alltså privat finansiering i varierande grad, till exempel konsumenternas köp av böcker och tidningar, biljetttäkter och deltagaravgifter för studiecirklar.

Nationellt, regionalt och lokalt ansvar

Staten, landstingen och kommunerna är självständiga aktörer i nära samverkan, även om staten har det nationella ansvaret.

Primärkommunernas kulturinsatser domineras av folkbiblioteken. Andra stora åtaganden är den kommunala musikskolan, bidrag till studieförbund och andra organisationer, försörjningen med kulturlokaler samt kultur i förskola, skola och äldreomsorg.

Landstingen är huvudmän för och finansierar av regionala kulturinstitutioner, ger bidrag till folkbildningen i övrigt och svarar för kultur i sjukvården.

Lokal grundval

Det mesta som sker i det "levande" kulturlivet har stark lokal förankring.

Det första inslaget i den framtida ansvarsfördelningen är alltså den lokala nivåns (primärkommunens) oförändrat grundläggande betydelse. Därför ska kommunerna självklart ange mål för den egna kulturpolitiken.

Detsamma gäller landstingen.

Det är en styrka att det råder samsyn om målen mellan stat, landsting och primärkommuner.

Regional kraftsamling

1974 års kulturpolitik innebar att statens och kommunernas kulturansvar kompletterades med ökad satsning på regionerna med landstingen som kulturpolitiskt ansvariga organ. Bakom detta låg önskemålet att bygga ut nätet av vissa kulturinstitutioner över landet och insikten att enskilda kom-

muner var för små som bas för detta. Även i framtiden bör sådana institutioner organiseras regionalt.

Kulturutredningen bedömer att samverkan inom län och över länsgränser kommer att bli vanligare. På sikt kan den regionala indelningen av landet komma att ändras.

Det statliga huvudansvaret

I den nationella kulturpolitiken är det vissa uppgifter, som bara kan fullgöras av staten, och andra som naturligen faller på staten.

Det gäller bland annat

- ☐ lagstiftning och avtal med andra länder eller överstatliga organisationer
- ☐ samspelet med den kommersiella kulturmarknaden
- ☐ verksamheter där det nationella helhetsperspektivet väger tungt.

Det gäller etermedierna, arkivväsendet och grunderna för kulturmiljövården.

Men det finns också ett nationellt perspektiv i fråga om andra verksamheter.

Att bevara och levandegöra de mångfasetterade kulturarv som museerna förvaltar klaras bara delvis genom institutioner som styrs av lokala eller regionala prioriteringar.

Statens bidrag till teatrar och orkestrar, fria grupper och enskilda konstnärliga upphovsmän och utövare motiveras bland annat av ett helhetsperspektiv på konstarnas utvecklingsmöjligheter.

Staten, landstingen, kommunerna och andra har alla ansvar för att kulturlivet får förutsättningar för experiment och utvecklingsarbete och att nytänkandet slår igenom

i bred verksamhet. De offentliga organen bör också ställa krav på insatser för nysskapandet inom de bidragsmottagande institutionerna och organisationerna.

Mångfalden i kulturlivet kräver utrymme för minoritetsintressen och minoritetsuttryck. För detta har staten ett särskilt ansvar. Syftet med statens insatser ska på sikt vara att bredda intresset och engagemanget så att fler parter tar ett ökat ansvar.

Den högre konstnärliga utbildningen är ytterst ett statligt ansvar, liksom delar av det internationella kulturutbytet.

"Fria pengar" är nödvändiga för att möta utvecklingsbehov och -idéer. Staten bör förfoga över ganska mycket "fria pengar". Stiftelsen Framtidens kultur kommer att spela en stor roll men det behövs även utrymme inom de ordinarie anslagen för stöd av experiment och utvecklingsarbete.

Slutligen har staten medansvar för att det finns rimligt jämlika förutsättningar för "kultur i hela landet". Staten bör stödja viktiga strukturer som nätet av regionala kulturinstitutioner, tillgången på samlingslokaler, goda arbetsmöjligheter för folkbildningen och stöd till andra organisationer.

Samspelets former

De statliga kulturorganens kontakter med lokal och regional kulturverksamhet sker främst med bidragsmottagarna var för sig.

I framtiden bör samspelet mellan stat, landsting och kommuner breddas så att de ekonomiska satsningarna sammantaget används på bästa sätt.

Det behövs en samlad syn på utvecklingen inom varje delsektor i länet. Men det behövs också en helhetssyn på kulturutvecklingen totalt i kommunen respektive länet.

Samverkan över sektorsgränserna

Viktiga förutsättningar för socialt och kulturellt liv skapas utanför kulturområdet.

Målen för kulturpolitiken bör gälla alla samhälls nivåer och -sektorer. Skolan, förskolan, vårdinstitutionerna, de samhälls-

planerande instanserna liksom myndigheter och institutioner på andra områden ska utgå inte enbart från den egna sektorns mål utan också från kulturpolitikens. Ju fler mål som gäller en verksamhet, desto större risk för målkonflikter. Regeringen och statliga centralmyndigheter har särskilt ansvar för att sådana konflikter får sin lösning.

Regeringen har även särskilt ansvar för att samverkan över sektorsgränserna sker.

Framtida prioriteringar

Ett av kulturområdets kännetecken är mångfald. Med begränsade resurser ställer det stora krav på avvägningar och val. Kulturutredningen strävar efter att lägga en grund för det genom att

- ☐ ange viljeinriktningen för kulturpolitiken
- ☐ avgränsa det statliga ansvarsområdet
- ☐ söka så effektiva medel som möjligt för de statliga insatserna
- ☐ i övrigt diskutera profil och proportioner i det statliga kulturstödet

De övergripande målen för den nationella kulturpolitiken är utgångspunkten för statens kulturpolitiska prioriteringar. ■

Kulturens internationalisering

Kulturområdet blir allt mer internationaliserat. Den massmediedistribuerade kulturen är till stor del anpassad till en internationell marknad med minskat utrymme för nationella särarter. Samtidigt har svensk populärmusik vunnit framgångar på flera marknader med betydande exportintäkter som följd.

Den ökade internationaliseringen väcker också förslag om åtgärder för att skydda det som är inhemskt. Lagen om förbud mot utförsel av kulturföremål syftar till att förhindra att svenskt kulturarv skingras. Förhandlingarna om ett nytt GATT-avtal kom även att omfatta frågor om kvotering av utbudet av TV-program för att på det sättet minska USA-dominansen.

EU och kulturen

Kultursamarbetet inom EU är ännu i sin linda och formerna för samarbetet håller på att utvecklas. Det följer i huvudsak två linjer.

Den ena linjen handlar om att EU ska beakta konsekvenserna på kulturområdet när åtgärder vidtas på andra områden. Kultur är en dimension som bör genomsyra samhällsurvecklingen i dess helhet. Det finns skäl att särskilt uppmärksamma EUs strukturfonder vars mål är att bidra till regional utveckling, att bekämpa långsiktig arbetslöshet, att underlätta integration av unga människor i arbetslivet, att förändra produktion med mera inom jord- och skogsbruk och att främja utvecklingen av landsbygdsområden. I arbetet att utveckla svenska program för användningen av medel från struktur-

fonderna har kulturens roll särskilt framhållits. Det är angeläget att den kulturella dimensionen i detta arbete blir tydlig.

Den andra linjen i EUs kultursamarbete gäller särskilda programinsatser. Det mest omfattande är Media-programmet som syftar till att främja europeisk audiovisuell produktion.

Ett aktivt utnyttjande av EU-medlemskapet förutsätter att villkor och regler för att få medel blir kända inom det svenska kulturlivet. Det lägger informationsansvar på Filminstitutet och även på Kulturrådet, Konstnärsnämnden och Riksantikvarieämbetet som har liknande uppgifter inom sina respektive områden.

Övrigt internationellt samarbete

Samarbetet med övriga Norden är viktigt med tanke på gemensam historia och likheter i traditioner.

Samarbetet i Europarådet har sin grund i deklarationen om de mänskliga rättigheterna. På kulturområdet är kulturpolitiskt erfarenhetsutbyte betydelsefullt liksom samarbete inom kulturmiljövården.

Kulturpolitiskt erfarenhetsutbyte och utvecklingsarbete sker också i andra internationella sammanhang, däribland UNESCO. Upprättandet av världsarvslistan är ett viktigt instrument för bevarandet av för kulturarvet särskilt viktiga byggnader och miljöer.

Regionalt kultursamarbete har under senare år även kommit att ske över nationsgränser. Genom politiska förändringar i Baltikum och andra delar av Östeuropa har det

blivit möjligt att etablera ett fast organiserat samarbete mellan länderna kring Östersjön.

Ansvar för kulturutbytet

Den ökade internationaliseringen har inneburit en snabb utbyggnad av nätverken inom skilda delar av kulturlivet. Detta förändrar kraven på stöd från centrala organ.

Det är naturligt att ansvaret för internationellt samarbete i första hand ligger på respektive kulturinstitution. Svenska institutets uppdrag bör allt mer inriktas på länder och regioner, där särskild kompetens behövs, och på större manifestationer som kräver bred samverkan mellan olika konstområden.

Ansvar för löpande internationella kontakter och stöd till konstnärligt utbyte bör ingå i respektive sektorsansvarig myndighets uppgifter. De bör leda till en förskjutning av ansvaret från i första hand Svenska institutet till Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet, Konstnärsnämnden och Filminstitutet.

Export av svensk konst och kultur

Det finns intresse utanför landets gränser för konst som skapas i Sverige och för andra inslag i det svenska kulturlivet. Konstnärer, grupper och företag inom kultursektorn tar också egna initiativ för att nå publik i utlandet. Det sker med avsikt både att göra svensk kultur känd och att söka en större publik och marknad. Framgångsrika insatser innebär exportintäkter till Sverige och påverkar bilden av Sverige i andra länder.

Särskilt inom musikområdet har man

varit mycket framgångsrik under senare år. STIMs betalningar från utlandet är större än betalningarna till utlandet. I jämförelse med andra länder av Sveriges storlek är detta förhållande unikt. Förklaringen ligger främst i den svenska populärmusikens exceptionella internationella framgångar.

Den samlade kunskapen om export av svenskt konst och kultur är mycket bristfällig. För att få bättre kunskap som underlag för att kunna verka exportinriktat på ett bättre sätt bör en kartläggning snarast göras som ger en bild av läget och pekar på möjligheter och hinder. ■

Att stärka människors kulturella identitet

Drivkrafter och möjligheter bakom deltagandet i kulturlivet

Ungefär tre miljoner svenskar deltar varje år i någon form av skapande kulturverksamhet, i studiecirklar eller annan bildningsverksamhet. Grovt räknat dubbelt så många besöker minst en gång under ett år någon kulturinstitution eller något kulturevenemang som konsert, teaterföreställning eller filmvisning eller går på bio. Nästan alla svenskar tar del av massmedieutbudet, de flesta dagligen.

Vid internationella jämförelser ligger Sverige på en hög nivå när det gäller delaktigheten i kulturlivet.

Skillnader i kulturvanor

En sammanställning av uppgifter från åren 1991–1993 om eget utövande visar hur stor del av befolkningen som under loppet av ett år minst någon gång har ägnat sig åt vissa verksamheter:

82 procent	läser böcker
71 procent	filmar och fotograferar
54 procent	dansar (inklusive sällskapsdans)
50 procent	skriver brev
26 procent	går i studiecirkel
22 procent	tecknar och målar
21 procent	skriver dagbok eller dikter
20 procent	spelar instrument
10 procent	skriver artiklar
6 procent	sjunger i kör

En jämförelse med mitten av 80-talet visar på stor stabilitet i aktivitetsgraden.

Den grupp som är mest aktiv i kulturlivet är unga, välutbildade kvinnor och den grupp som är minst aktiv är äldre lågutbildade män. Generellt är kvinnor kulturellt mer

aktiva än män, högutbildade mer aktiva än lågutbildade. Även yngre (särskilt gruppen 16–24 år) är mer aktiva än äldre av samma kön och med samma utbildningsbakgrund.

Kulturvanorna bör ses som en del av ett större sammanhang. De ingår i ett mönster av sociala vanor, kontakter och relationer med andra människor.

Det finns fortfarande ganska stora skillnader mellan befolkningsgrupper, karakteriserade av skilda socio-ekonomiska förutsättningar – ekonomi, arbete och utbildning.

Starkast är sambandet mellan utbildning och kulturintresse.

Det finns tendenser till minskning av skillnaderna i de socialt betingade kulturvanorna.

Åldersbetingade skillnader i kulturvanorna är knutna till generation men också till faktorer som hälsa och ork.

Möjligheter till förändring

Det som avgör om människor deltar i kulturlivet är framför allt två faktorer – om man vill och om man kan. För att öka delaktigheten är det därför drivkraften och möjligheterna som ska stärkas.

Drivkraften hänger samman med om man är medveten om vad kulturverksamheter kan ge och om man tror att de uppfyller behov eller inte.

Skillnader i kulturvanorna på grund av social bakgrund berör en rad faktorer. Här finns hinder som kort utbildning, skiftarbete och knapp ekonomi. Men här finns också bestämda värderingar av olika kulturformer.

Hos många finns känslan av utanförskap och att det som erbjuds inte är till för dem.

Skillnader i kulturvanor på grund av skilda regionala och lokala förutsättningar pekar framför allt på brister i möjligheter att delta.

Under de senaste 20 åren har såväl staten som övriga parter i kulturlivet arbetat både med att undanröja hinder och att stärka drivkrafter. Framför allt har arbetet att undanröja hinder gett framgång. Därför bör den framtida kulturpolitiken ge större uppmärksamhet åt drivkrafter och möjligheter.

Anpassat publikarbete

Sambanden mellan kulturvanor och levnadsförhållanden innebär att ökad kulturell delaktighet inte kan uppnås enbart genom kulturpolitiska insatser. I en strategi för förändring ingår också ett väl fungerande samspel mellan kulturpolitiken och politiken på andra samhällsområden, inte minst med det sociala området och utbildningsområdet.

Det är viktigt att möta människors behov för att kulturen ska göra nya insikter och möten möjliga.

Ökad lyhördhet för behov, högre beredskap att möta initiativ och ibland mindre av "färdigtränkta och färdigförpackade" utbud är därför ett viktigt led i en förändringsstrategi.

Om fler ska få del av de kulturella värden som kulturinstitutioner, andra kulturarrangörer och bildningsorganisationer erbjuder, behöver de som arbetar med kultur

- ☐ vårda en trogen publik
- ☐ få tillfälliga deltagare med uttalat intresse att delta mer
- ☐ vinna de tveksamma
- ☐ bryta motståndet mot deltagande.

Det första är det lättaste och dominerar gärna arbetet. Men mycket av det hittillsvarande publikarbetet har fungerat på de aktiva och välmotiverade deltagarnas villkor. Kulturinstitutioner och andra behöver ta mycket större hänsyn till förutsättningarna hos tillfälliga och tveksamma deltagare.

Institutionerna behöver också utveckla arbetsformer och innehåll som tar hänsyn

till de ovana deltagarnas villkor. Eftersom dessa långtifrån utgör någon enhetlig grupp innebär det samtidigt en satsning på ökad mångfald i utbudet och större flexibilitet i sättet att arbeta.

Institutioner och andra bör också vara öppnare för större inflytande och mer aktiv medverkan från publik och allmänhet.

Kulturutredningen föreslår en satsning på "länskonstnärer" inom flera kulturområden. Konstnärernas skapande, inspirerande och förmedlande förmåga bör tas till vara i detta arbete.

Massmedierna och publiken

Massmedierna dominerar många människors kontakter med kultur.

De som är ansvariga för massmedierna kan bidra till att öka delaktigheten i kulturlivet genom att satsa på

- ☐ mångfald i utbudet med särskild inriktning på små grupper
- ☐ konstnärlig kvalitet
- ☐ nya konstnärliga uttryck
- ☐ information om "levande" kultur
- ☐ satsning på levandegöra kulturarven
- ☐ samverkan med kulturinstitutioner.

Barnen i första rummet

De estetiska verksamheterna är grundläggande för ett barns förmåga att tolka och förstå vad som händer i omgivningen och att uttrycka upplevelser och känslor. Att spela, sjunga, rita, berätta osv bidrar till att träna barnets sinnen, öva dess iakttagelse- och inlevelseförmåga och känsla för nyanser och variationer i tillvaron. Strävan att behålla och utveckla ett barns alla "språk" måste vara central i en kulturpolitik för barn.

De viktigaste förutsättningarna för att "odla" det lilla barnets estetiska uttryck finns i hemmen.

Vid sidan av hem och familj spelar massmedier, förskola och skola viktiga roller för barns eget skapande och kulturupplevelser.

Det är viktigt att staten ställer tydliga krav på att svenska radio- och TV-företag sänder program på tider som passar barnen och med ett innehåll som bidrar till att vidga deras kulturella erfarenheter och upplevelser.

Barnen och kulturlivet

Kulturpolitiska insatser för barn har sedan 1974 varit ett prioriterat område såväl för staten som för kommuner och landsting, även om kraften och precisionen i de kulturpolitiska markeringarna har varierat.

En viktig utgångspunkt är FN:s barnkonvention som Sverige skrev under 1990. I artikel 31 står följande:

"Konventionsstaterna skall respektera och främja barnens rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konst-

närlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet."

Ungefär två tredjedelar av barns besök på kulturinstitutioner sker i förskolans eller skolans regi. Det gör att skillnaderna mellan barn med olika familjebakgrund är väsentligt mindre än vad som gäller för vuxna.

Det är nödvändigt att kulturskapare och kulturinstitutioner fångar barnens intresse och gör det praktiskt möjligt för barnen att se och uppleva det som erbjuds. Om institutionerna tappar kontakterna med barn och ungdom, riskerar de att bli isolerade i en åldrande vuxenvärld. På sikt kan det leda till att institutionernas betydelse för individ och samhälle reduceras.

Kultur i förskolan

Drygt hälften av alla barn i förskoleåldern har plats i förskolan. Verksamheten styrs av socialtjänstlagen.

Det finns inget dokument som tydligt anger förskoleverksamhetens innehåll och inriktning. Det finns alltså inte några utvärderingsbara mål. Under 90-talet har besparingar i den offentligt finansierade verksamheten lett till att barngrupperna ökat samtidigt som personaltätheten minskat.

Den höga graden av decentralisering och senare tids förändringar i förskolan har på många håll försvagat engagemanget för kultur. Detta visar vikten av att det finns stödjande strukturer som gör kulturen till en synlig dimension i förskolans verksamhet. Många kommuner har därför byggt upp ett kontaktnät med särskilda kulturombud på

varje förskola. Ombudet ska stimulera övrig personal till estetiska verksamheter, ta initiativ till fortbildning och samordna kontakterna med kulturlivet. I några kommuner finns särskilda barnkulturcentra som dels genomför verksamheter direkt i barngrupper, dels svarar för fortbildning av personalen.

Personalen får allt större ansvar för utformningen av förskolans verksamhet. Därför finns det skäl att utvärdera förskollärarytbildningen (särskilt de estetiska och praktiska ämnenas ställning) och samspelet mellan estetiska verksamheter och barns utveckling.

Att ta tillvara kulturarven är också en viktig uppgift för förskolan. Ju äldre barnen blir, desto meningsfullare blir besöken på kulturinstitutioner och möten med konstnärer. Därför föreslår kulturutredningen att uppgiften att främja barns estetiska uttrycksförmåga och att låta barnen möta konstnärliga uttrycksformer ges en central roll i förskolans arbete.

Kultur i skolan

I grundskoleåldrarna utvecklar barnen egna kulturmönster. Många barn lever i två kulturella världar – en präglad av vanor och värderingar i vuxenvärlden och en präglad av kamrater och utbudet i massmedier. Många barn lär sig hantera dessa båda världar. Andra barn väljer att ta avstånd från den värld som sanktioneras av de vuxna.

Mot denna bakgrund är det viktigt att uppmärksamma kvaliteten i mötena mellan kulturen och barnen. Det är angeläget att öka kunskapen om hur barn kan tillgodogöra sig kulturella upplevelser och att utveckla metoder för att göra barnens möten med kulturen meningsfulla.

I mitten av 80-talet anslag staten särskilda medel för att förstärka kulturen i skolan. En mängd projekt genomfördes, och kulturen fick därigenom en tydligare framtoning i skolan. Den särskilda satsningen på kultur i skolan upphörde 1992.

Erfarenheterna av 80-talets satsningar på kultur i skolan är i huvudsak positiva. En ny, långsiktig satsning bör komma till stånd.

Detta skulle innebära en tydlig markering av vikten av kultur i skolan.

Att inspirera och stödja lärarna i kulturarbetet är av stor betydelse. Möjligheter till fortbildning inom kultur bör tas till vara, särskilt med inriktning på bildmedierna.

Den nya läroplanen, Lpo 94 (liksom tidigare läroplaner) har en grundläggande positiv syn på konst och kultur. Flexibla timplaner och möjligheter till lokal profilering bör ge förutsättningar att integrera konst och kultur med skolans övriga verksamhet.

För att få fram en tydligare bild av kulturens funktioner i skolan bör Skolverket genomföra en nationell utvärdering.

Musikskolor och kulturskolor

Skolans frivilliga estetiska verksamhet omfattar i huvudsak musik. Den kommunala musikskolan har expanderat kraftigt under de senaste decennierna.

Även om musikskolan har en bred förankring och ett erkännande i musikretsar finns inget entydigt ansvar för verksamheten. På kommunal nivå finns ingen självklar och enhetlig uppfattning om musikskolans roll och organisatoriska tillhörighet. Dessa förhållanden anges ibland som förklaringar till att senare års kommunala besparingar har drabbat många musikskolor hårt.

Ett vidgat intresse för olika kulturella uttrycksformer har lagt grunden till en förändring av vissa musikskolor till kulturskolor. Sådan verksamhet genomförs på elevernas fritid och ska inte förväxlas med grundskolor som väljer kultur som ett profilområde och därför kallar sig kulturskolor.

Utveckling mot kulturskolor som kan möta barns intresse för konstnärlig verksamhet och olika uttrycksformer är angelägen. Livaktiga kulturskolor kan bli en viktig tillgång såväl i skolan som i det lokala kulturlivet. ■

Utgå från de ungas villkor

Kulturpolitiska insatser för ungdomar måste göras med utgångspunkt i de villkor som gäller för dagens unga. De skiljer sig från tidigare generationers i en rad avseenden.

Under senare decennier har tiden för ungdomars etablering i vuxenvärlden förlängts till långt upp i 20-årsåldern. Det dröjer allt längre innan man flyttar hemifrån och bildar familj. Krav på högt utbildad personal i arbetslivet och en numera hög och till synes långvarig arbetslöshet bland unga, särskilt bland dem som saknar yrkesutbildning, gör att allt fler ägnar mer tid åt utbildning.

Skillnader i kulturvanor

Normer och värderingar som de unga möter i hemmet har starkt genomslag. Föräldrarnas vanor förs vidare till ungdomarna, och kulturella skillnader tycks utjämnas i långsamtakt. Det gäller både kulturintressets omfattning och inriktning.

Ungdomars förhållningssätt till olika kulturyttringar och beteenden hänger också samman med inställning till de normer och värderingar som anses som legitima i samhället. Att ta avstånd från vissa kulturyttringar och beteenden innebär också ett avståndstagande till en del av vuxenvärlden.

Kulturlivet blir därmed arena för ungdomars strävan att markera sin självständighet i förhållande till de vuxna och till samhället i övrigt liksom att finna en egen identitet och att utvecklas till självständiga individer.

Den kanske största skillnaden mellan 1990-talets och 1970-talets unga finns i användningen av medier av olika slag. Utbudet

är enormt, och ungdomarna tar också för sig av vad som erbjuds.

Eget skapande

Mediekulturen vävs samman med livsstilar i vidare mening. Sättet att klä sig, val av musik, film och dansstilar och andra uttryck växlar snabbt och bildar ett sammanhängande mönster som är urskiljbart för de unga och fördolt för de flesta vuxna. Sådana mönster känner inte gränser mellan nationer utan blir gemensamma för ungdomar i olika länder i framför allt Västeuropa och USA.

Ungdomars kreativa förhållningssätt till bildmedierna, som många gånger står i kontrast till vuxnas mer avvaktande och passiva hållning, måste bejakas, inte minst inom skolan och i det lokala kulturlivet. Mot den bakgrunden föreslår kulturutredningen kraftfulla satsningar på stöd till multimedieverkstäder för att ge möjlighet till massmedieinriktat arbete med ljud, bild och text.

Anslutningsgraden till föreningar och besök på föreningsmöten är tämligen stabil över tid. I viss utsträckning kan man se en ökning för idrottsföreningar och en minskning för de idebärande ungdomsorganisationerna.

Mot bakgrund av föreningslivets allmänna styrka att nå ungdomar och bedriva en verksamhet i miljöer där ungdomar naturligt vistas är det angeläget att kulturverksamheten inom föreningslivet får en mer framträdande plats. Ungdomsstyrelsen, Folkbildningsrådet och Kulturrådet bör få det

gemensamma uppdraget att hitta metoder för att stärka kulturen i föreningslivet.

Kulturintresset hos dagens unga tar sig också andra uttryck än tidigare. Nära fem gånger så många ungdomar föredrar "temporär eller på annat sätt informell kultur" (musik- och filmfestivaler, jazz- eller rockklubbar, konstutställningar, fria teatergrupper etc) framför permanent/formell (museer, bibliotek, symfoniorkestrar, regionteatrar och studieförbund etc). I valet mellan olika permanenta kulturformer föredras de mest informella miljöerna – bibliotek

Insatser för att stärka ungdomars eget skapande är ett centralt inslag i en samlad ungdomspolitik. Därför finner kulturutredningen det rimligt att en väsentlig del av Allmänna arvsfondens medel används för stöd till ungdomars eget kulturella skapande.

Vidgat lokalt ansvar

Det är på lokal nivå som ansvaret att erbjuda de unga möjligheter till eget utövande måste tas. Den kommunala kulturpolitiken bör ge plats för möten med nya värderingar och verksamhetsformer, till exempel genom ett slags öppna kulturhus med en kärna av bibliotek och museer och med flexibla lokaler för annan verksamhet. Det finns också behov av fortsatta satsningar på lokaler som Ungdomens musik- och kulturhus, repetitionslokaler för musikgrupper och medieverkstäder som tydligt bejakar ungdomars egen lust och intresse.

För elever som har särskilt intresse för det estetiska och för medier finns särskilda program i gymnasieskolan. Man räknar med att drygt 7 procent av eleverna – cirka 8 000 per årskull – har valt ett av dessa båda program.

Minst lika viktigt är att kulturen i form av estetiska verksamheter, massmedier och kunskaper om historiska sammanhang och traditioner når alla elever och ingår i alla program, inte minst yrkesinriktade och/eller tekniskt-naturvetenskapligt inriktade. Den grundläggande tankegången är att se kulturen som ett stråk genom livet för alla.

En särskild satsning på kultur i skolan (sidan 27) bör inte begränsas till enbart grundskolan utan avse hela skolsystemet, även gymnasieskolan.

Kulturinstitutionernas ansvar

Utredningen anser att kulturinstitutionerna under en följd av år inte i tillräcklig utsträckning har satsat på att möta ungdom på deras villkor.

Det är i övergången från gymnasieskolan till fortsatt utbildning eller förvärvsarbete som det ojämna intresset för kulturlivet blir tydligt. För att motverka att de som börjar förvärvsarbete minskar sitt deltagande i kulturlivet är det angeläget att den nuvarande studeranderabatten på kulturinstitutionerna omformas till en generell ungdomsrabatt. Riktade insatser för att nå den arbetande ungdomen bör genomföras på initiativ av kulturinstitutionerna och även i samarbete med fackliga organisationer och intresseföreningar. Det är också angeläget att nå dem som är arbetslösa.

En kontinuerlig uppföljning av kulturinstitutionernas insatser för barn och ungdom måste ske. Utredningen föreslår därför att kulturinstitutionerna ges i uppdrag att upprätta bokslut där staten kan avläsa vilka insatser institutionerna har gjort för barn och ungdom, vilka effekter som uppnåtts och vilka slutsatser som dras för den framtida verksamheten. Boksluten bör vägas in i besluten om fördelning av statligt stöd.

Det är viktigt att de konstnärligt verkssamma på ett mer aktivt sätt går in i ett samarbete med ungdomarna själva. För en rad kulturinstitutioner utmanar det existerande hierarkiska strukturer och vedertagna arbetsformer. Men den utmaningen måste man våga anta. ■

Invandrarkultur och samekultur

Dagens invandrare kommer från mer än 100 länder. Cirka 20 nationaliteter omfattar mer än 10 000 individer och ytterligare ett tiotal omfattar mer än 1 000 individer.

Av invånarna i Sverige är cirka 800 000 (10 procent) födda i utlandet. Om man räknar in andra generationens invandrare blir antalet 1,5 miljoner (17 procent).

En av grundtankarna i 1974 års kulturpolitik är att insatserna ska utformas med hänsyn till människors olika behov och sociala förhållanden. Begreppet eftersatta grupper infördes, och invandrarna kom att betraktas som en av dessa.

I det statliga arbetet som följde efter kulturreformen 1974 har insatser för etniska minoriteter och invandrare inte haft någon särskilt framträdande roll.

Organisationsstöd och konstnärsstöd

Stöd till invandrarorganisationer bör vara sättet att stödja invandrares kulturliv, och det är angeläget att stödet förstärks

Det är även naturligt att statens stöd till folkbildning i ökad utsträckning kommer invandrarna till del.

Yrkesverksamma konstnärer med invandrarbakgrund bör stödjas på samma grunder som konstnärer med svensk bakgrund.

Språkets betydelse

Att behärska svenska språket är nödvändigt för att ta sig in i samhället och undvika isolering. Det är i praktiken också en förutsättning för delaktighet i det svenska kulturlivet.

Undervisning i svenska språket intar därför en särställning bland insatser för invandrare.

Samtidigt är undervisning i det egna språket i hög grad ett stöd till invandrarnas möjligheter att bevara och uttrycka det egna kulturella arvet. Att behärska ett modersmål har stor betydelse för att vidmakthålla sammanhållningen mellan generationer och för att möjliggöra återvandring.

Det är också på språkets och litteraturens område som de tydligaste statliga kulturpolitiska insatserna för invandrare gjorts. Hit hör stöd till översättning och utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Kravet på kvalitet bör ytterligare betonas. Hit hör även bibliotekens inköp av böcker, tidningar och tidskrifter på invandrarpråk. Omfattningen av biblioteksinköpen bör avvägas mot invandrarnas möjligheter att via bokhandel eller direkt från hemlandet själva skaffa böcker på det egna språket. Detta har blivit lättare under det senaste decenniet.

Nya kulturella uttryck

Kulturpolitiska satsningar betyder mycket för att främja möten mellan människor av olika etniskt ursprung.

Det finns många skäl att stödja en utveckling av etniskt gränsöverskridande och mångkulturell verksamhet som bygger på samverkan mellan konstnärer med olika etnisk och kulturell bakgrund. Sådana uttryck kan förena människor av olika ursprung och öka förutsättningar för djupare gemenskap och förståelse.

Det är viktigt med stöd till gränsöverskridande och mångkulturell verksamhet.

Samisk utvecklingskraft

Det finns mellan 15 000 och 20 000 personer i den samiska befolkningen.

Ett särskilt anslag för samisk kultur infördes 1977. Anslaget har därefter successivt höjts, och särskilda forskningsmedel har tillkommit. Från 1994/95 ingår forsknings- och kulturmedlen i samma anslag på 10,5 miljoner kronor. Det fördelas nu av Sametinget.

De samiska organisationerna har visat en stark kulturell utvecklingskraft. För att pågående arbete inte ska avstanna föreslår kulturutredningen att stödet till samisk kultur och forskning förstärks med medel från EU.

Vad pengarna närmare ska satsas på ska avgöras av Sametinget.

Ett vidgat nordiskt samarbete kan göra resurserna effektivare.

Finsktalande tornedalingar

Då Finland skildes från Sverige vid freden 1809, kom gränsen att dras genom ett språkligt enhetligt område på var sin sida av Torne älv. Tornedalingarna i Sverige är i dag cirka 30 000 personer.

Enligt riksdagen kan dock inte tornedalingarna likställas med samerna.

Det är viktigt att ansträngningar görs för att bevara kulturen och språket i Tornedalen. Tornedalingarna uppbär redan kulturstöd

via reguljära bidrag hos Statens kulturråd, Pressstödsnämnden och länsstyrelsen.

Kulturutredningen delar riksdagens uppfattning och föreslår inga andra former för stöd till tornedalsfinsk kultur än dem som i dag står till buds. ■

Full delaktighet för handikappade

I budgetpropositionen 1993/94 står:

"Målet för handikappolitiken är att uppnå full delaktighet och jämlikhet."

I den senaste Handikapputredningens slutberäkande uttolkas det på kulturens område som att "människor med funktionshinder skall ha tillgång till samma kultur som andra."

De funktionshindrade är organiserade i ett 40-tal riksförbund som tillsammans avsluter närmare en halv miljon medlemmar.

Skilda behov

De främsta hindren för deltagande i kulturlivet gäller bristande tillgänglighet – allt från trappor och trånga hissar och avsaknad av handikappanpassade toaletter till dålig funktion hos inmonterade teleslingor.

Det brister också i anpassning av kulturutbudet till funktionshindrades behov och möjligheter, till exempel avsaknad av textning av svensk film på bio och brist på tolk eller ledsagare vid teater- eller museibesök.

Stärkta rättigheter och möjligheter

För att stärka funktionshindrades rättigheter finns ett antal lagar som samtliga tillkommit efter 1974, bland andra socialtjänstlagen, omsorgslagen och plan- och bygglagen. Med ÅDEL-reformen har kommunernas ansvar ökat för personer med funktionshinder.

Senast har lagen om stöd och service tillkommit 1994. Där tydliggörs rätten till tolktjänst och mer personlig assistans för de svårast funktionshindrade.

Handikapporganisationerna har krävt fler insatser för att göra kulturlivet tillgängligt.

Kulturutredningen betonar vikten av en nära dialog mellan de funktionshindrade och kulturinstitutionerna för att åtgärderna på bästa sätt ska svara mot behoven.

Det är viktigt att lagen om stöd och service blir ett reellt stöd och att kontaktpersoner får sådan utbildning att de (med respekt för uppdragsgivarens integritet) kan fungera som funktionshindrades kulturombud.

Utredningen förutsätter att funktionshindrade ges fortsatt stort utrymme inom folkbildningen.

Utredningen stöder också kravet att nya byggnader ska fungera för den som har funktionshinder och att äldre byggnader ska anpassas. Kulturinstitutioner med statliga bidrag ska beakta kraven på fysisk tillgänglighet. Exempelvis bör textmaskiner få vidare användning på teatrar och biografer.

Utnyttja ny teknik!

IT-resurser hos de nya forskningsstiftelserna bör användas för att utveckla metoder att producera syntetiskt tal via text-TV.

Inom det statliga litteraturstödet bör man pröva metoder att göra litteratur tillgänglig direkt på dator med möjlighet att visa texten i storstil eller att översätta den till punktskrift eller till syntetiskt tal.

I avtal mellan staten och de marksändande TV-företagen är det rimligt att krav på handikappanpassning slås fast för samtliga kanaler. Omfattningen av textning av svenska program bör preciseras. ■

Kultur i arbetsliv, boende och vård

År 1985/86 infördes ett nytt bidrag på totalt 2 miljoner kronor för att stimulera kulturverksamhet på arbetsplatser.

Sedan 1989/90 är projektmedlen för *Kultur i arbetslivet* permanentade i en särskild anslagspost.

Sittande regering har ökat anslaget till *Kultur i arbetslivet* i 1995/96 års budgetproposition till 7,3 miljoner kronor på årsbasis.

Systematisk utvärdering av arbetsplatsprojekt

Kultur i arbetslivet har omstrukturerats många gånger under de knappt tio år som det statliga anslaget har existerat, men utvärderingarna har varit påfallande få.

Kulturutredningen menar att sådan arbetsplatsverksamhet, som har likheter med studieförbundens gängse, fortsättningsvis bör kunna genomföras inom folkbildningens ordinarie ram. Det kan vara viktigt för folkbildningens egen profil att vidga rekryteringsbasen till arbetsplatserna. Många undersökningar pekar på att man fått allt svårare att nå deltagare i yrkesverksam ålder.

Projektet *Kultur i arbetslivet* bör fortsätta. Däremot kan det vara lämpligt att justera den hittillsvarande inriktningen. En skärpt profil behövs i bidragsgivningen. Arbetslivets egna kulturella element bör betonas.

Verksamheten kan bland annat

- ☐ genom kulturarrangemang och eget skapande vidga erfarenhetsramarna och ge såväl känslomässiga som intellektuella upplevelser
- ☐ berika arbetet och arbetsgemenskapen

- ☐ belysa arbetsmiljöfrågor och arbetets villkor
- ☐ dokumentera den egna arbetsplatsen eller yrkets historia
- ☐ ge arbetslösa möjligheter att delta.

Viktiga inslag i arbetet bör vara att ta till vara deltagarnas egna erfarenheter, att utveckla ett nät av kulturombud på arbetsplatserna, att stärka samspelet mellan arbetsplatser, kulturinstitutioner och enskilda konstnärer samt att satsa mer på information och spridning av erfarenheter.

Behövs särskilda boendeprojekt?

Studieförbundet Vuxenskolan bedrev under sex år utvecklingsprojektet *Kultur i boendemiljö*. Ett stort antal lokala projekt kom till stånd i samarbete med Kulturrådet.

En slutsats från utvärderingen är att åtgärder av det här slaget ofta "ökar pulsen" i ett bostadsområde och att studieförbunden mycket väl kan fungera som huvudman för verksamheten.

Kulturprojekten i boendemiljö har, liksom kulturprojekten i arbetslivet, ibland haft stora likheter med verksamhet som redan bedrivs inom studieförbunden.

Samtidigt bör man beakta att gränserna mellan arbetsfri tid och arbetstid kan komma att förskjutas i framtiden. Det kan handla om ungdomar som inte får arbete efter avslutad utbildning. Utredningen menar att det kan behövas beredskap inom folkbildningen, hembygdsrörelsen och de fackliga organisationerna i samverkan med boendeorganisationerna för att möta och

mildra en sådan utveckling. Boendemiljön är därför en viktig utgångspunkt för arbetet att vidga delaktigheten i kulturlivet.

Given plats för kultur i vården

Sedan 1974 års kulturpolitik trädde i kraft har antalet personer över 70 år ökat med mer än 300 000, och ökningen fortsätter. Det betyder att vi i dag har många pigga och aktiva personer i åldrarna högt över pensionsåldern men också ett ökande antal äldre i behov av vård och omsorg.

En omfattande utredning, *Kultur i vården*, inleddes 1980 på initiativ av Kulturrådet i syfte att stärka kulturens ställning i vården samt att analysera vilken inriktning kulturverksamheten lämpligen bör ha och i vilka former den bör bedrivas.

Kulturrådet skiljer i sin utvärdering på kultur *i* vården och kultur *till* vården.

Med kultur *i* vården menas att kulturperspektiv förs in i vårdmiljön med hjälp av den egna personalen.

Med kultur *till* vården menas att kulturarbetare och studieförbund tas till hjälp för att tillföra inslag av tydlig evenemangskaraktär.

Båda de beskrivna aspekterna på kulturen behövs för att ge kvalitet till vårddagarna.

Genom ÄDEL-reformen har huvudmannaskapet för äldre vården överförs till kommunerna.

Flera studier ger kraftfullt stöd för omvårdnadsperspektivet – att se hela individen, inte bara kropp utan också själ.

Detta verkar befrämja välbefinnandet och kan aktivera slumrande resurser hos individen.

Eftersom äldre vården utgjorde en stor del av landstingens tidigare insatser på kulturområdet inom vårdsektorn, har stora resurser överförts från landsting till kommuner och således splittrats på fler huvudmän. Det finns risk att pengar till kultur i vården dirigeras om, när kommunernas resurser är krympande.

Kulturutredningen menar att kulturen har en given plats i alla vårdmiljöer, främst

för att ge varje individ en situation som så långt möjligt liknar den i det friska livet.

De resurser som överförts till kommunerna i samband med ÄDEL-reformen bör även fortsättningsvis komma de vårdtagandes kulturella välfärd till del, även om formerna kan förändras och förnyas.

Utredningen menar att det finns starka skäl att ge kultur i vården fortsatt uppmärksamhet och tyngd. Verksamheten på sjukhus och vårdinstitutioner har utvecklats positivt, men den befinner sig trots allt fortfarande i en etableringsfas. Därför är det angeläget att Kulturrådet, i samarbete med berörda parter inom landsting och kommuner, snarast får uppdraget att utvärdera effekterna av ÄDEL-reformen från kulturell synpunkt. ■

Betydelsen av eldsjälar

Engagerande människor och ett brett förankrat, vitalt föreningsliv är nödvändiga förutsättningar för ett levande kulturliv.

Inom kulturområdet har föreningslivet fyra roller, nämligen att

- ☐ ge rum för egen verksamhet
- ☐ svara för arrangemang
- ☐ rekrytera publik
- ☐ fördjupa kunskaper och påverka beslut.

90 procent av befolkningen över 15 år är medlem i åtminstone en förening. Kulturföreningar ansluter 20 procent.

Enskilda människors engagemang

Från 1973/74 till 1993/94 ökade antalet studiecirkelar inom studieförbunden med drygt 40 procent. För cirkelar i estetiska ämnen var ökningen cirka 60 procent. Andelen estetiska cirkelar av samtliga cirkelar har ökat från 35 till 40 procent.

Även antalet kulturprogram inom studieförbunden visar en likartad utveckling. I små och medelstora kommuner utgör dess program en stor del av kulturutbudet.

Kulturföreningarnas roll i det lokala kulturlivet liknar studieförbundens. De svarar för skiftande arrangemang, i regel i samverkan med något studieförbund.

Det lokala kulturlivet står och faller med enskilda människors engagemang. Deras insatser är förutsättningen för kulturens mångfald. Reglerna för stöd till föreningslivet måste utformas så att de stimulerar enskilda människor att ta ansvar för kulturlivet. Offentligt kulturstöd ska även kunna gå till andra än etablerade föreningar.

Både kulturuppgifter och utbildningsuppgifter

Det finns dubbla motiv för statens och även för landstingens och kommunernas stöd till föreningar och folkrörelser. Dels tillmäts de ett egenvärde, dels ses de som instrument för utbildnings- och kulturpolitiken.

En viktig princip för staten har varit att bejaka folkbildningens förankring och uppgifter i både kultur- eller utbildningssektorn. Detta talar för att anslaget till folkbildningen även fortsättningsvis bör hållas samman som ett enda anslag.

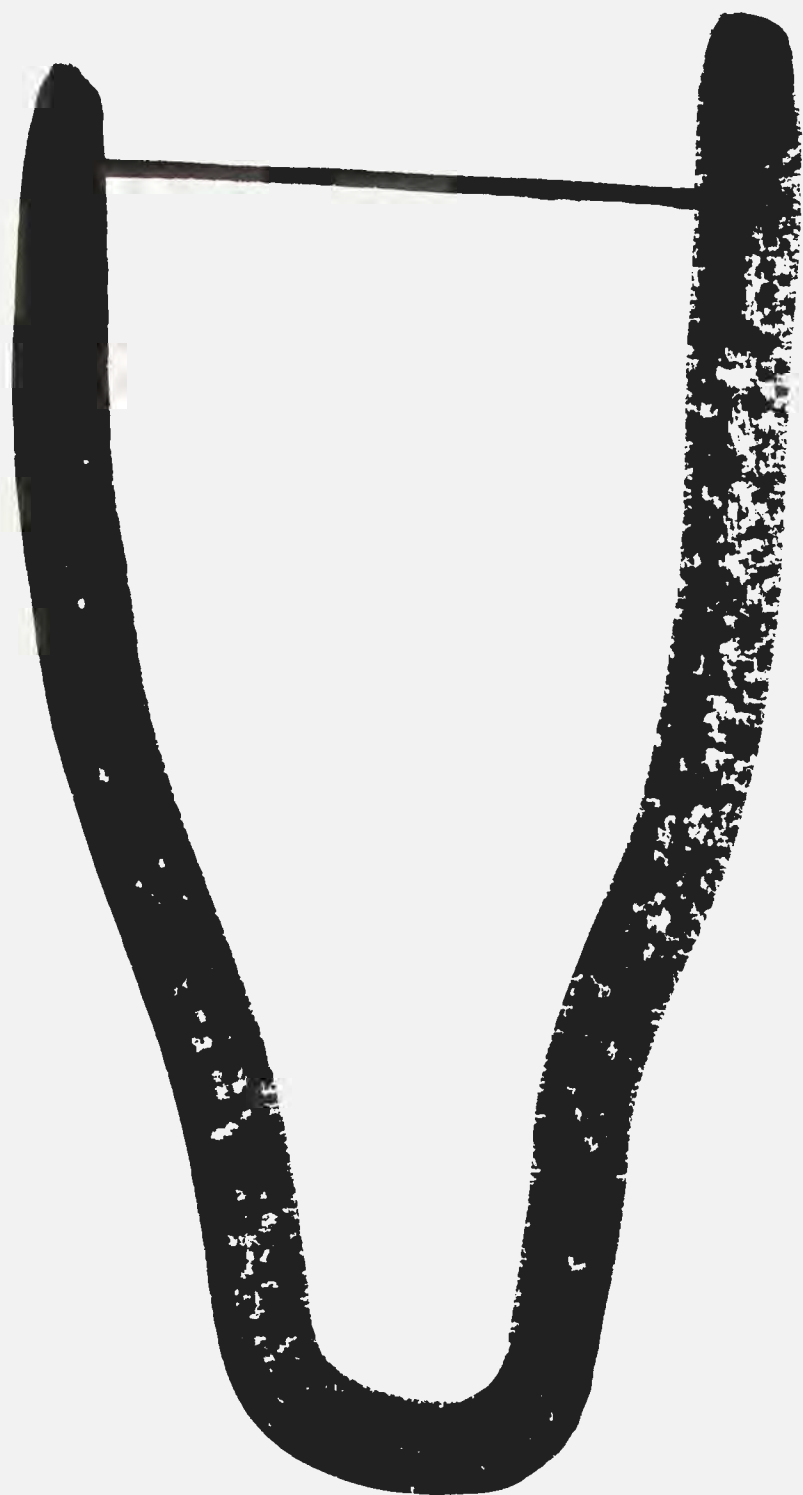
Folkbildningen behöver spela en stor, aktiv och förnyande roll på kulturområdet. Det är angeläget att deras insatser för förnyelse stärks, liksom intresset och viljan att arbeta med okonventionella metoder.

Kulturutredningen ser det som angeläget att folkbildningens fördelning av medel mellan de båda verksamhetsdelarna löpande följs upp och att en nära dialog upprätthålls mellan Kulturrådet och folkbildningens organisationer. Det är särskilt angeläget att utrymme för utveckling och förnyelse skapas inom ramen för stödet.

En länk mellan konstnären och publiken

Stöden till kulturföreningar spelar stor roll för den enskildes möjligheter att möta lika-sinnade, att själv aktivt utöva en verksamhet och att odla det egna intresset. Föreningarna utgör också en länk mellan intresserad allmänhet och enskilda konstnärer.

Utredningen föreslår att det statliga stödet till dessa föreningar förstärks. ■

Att förbättra villkoren för konstnärligt arbete

Kallelsen till konstnärskapet

Konst är ett kvalificerat uttryck för människans fantasi och kreativa förmåga. De konstnärliga processerna och uttrycken är centrala för rikedomen i kulturlivet.

Det konstnärliga arbetet är ofta ifrågasättande och resultaten många gånger utmanande. Just däri ligger ett av dess värden. Det konstnärliga arbetet måste ha generösa villkor – inte trots att det "stör" den trygga ordningen utan just på grund av detta.

Variationer i fråga om uttrycksformer, möjligheter att framföra olika åsikter och möjligheter att erbjuda ett rikt varierat innehåll är grundläggande värden i kulturlivet. Mångfalden och mångsidigheten är garantin för förnyelse och utveckling. Kulturpolitiken måste därför främja de konstnärliga uttryckens mångfald och många möten mellan konst och publik.

De som finansierar olika kulturverksamheter är intresserade av dess form, innehåll och kvalitet. Man vill ha glädje, nytta och stimulans av verksamheten. Ansvar för utformning och gestaltning måste dock entydigt ligga hos konstnären eller den som har det konstnärliga ansvaret. Att ställa höga krav på kvalitet kan emellertid inte betraktas som någon begränsning av den konstnärliga friheten.

Att nå publik

Den privata marknaden kan inte ensam upprätthålla ett fullvärdigt konstliv.

Det offentliga måste stödja viktig konstnärlig verksamhet som inte fungerar på marknadens villkor.

En uppgift för den nationella kulturpolitiken är att främja efterfrågan på konstnärligt arbete. Om den ideella och kommersiella verksamheten inte garanterar en mångsidighet i utbudet eller rimlig fördelning över landet, måste den offentliga sektorn gå in med aktiva åtgärder.

Konstnärernas ekonomiska villkor

Konstnärskåren kan indelas i skapande konstnärer och utövande konstnärer.

Med skapande konstnärer avses konstnärer som utövar sin verksamhet utan något omedelbart underlag i form av en annan konstnärs arbete. Tydliga exempel är författare, bild- och formkonstnärer, tonsättare och dramatiker. De bedriver vanligtvis sitt arbete som fria yrkesutövare utan garanti för att detta ska ge någon inkomst.

Med utövande konstnärer avses konstnärer som gestaltar eller tolkar ett av en skapande konstnär koncipierat verk. Tydliga exempel är dirigenter, sångare och skådespelare. De är ofta anställda, när de utför sitt arbete.

Antalet konstnärer (enligt egen definition) ökade från 1975 till 1990 med nära 40 procent.

Medianinkomsten för vissa stora yrkesgrupper av upphovsmän och utövare varierade 1989 mellan 67 000 kronor (medlemmar i KRO) och 154 000 kronor (medlemmarna i Sveriges yrkesmusikers förbund). Enligt Sveriges Författarförbund var de skönlitterära författarnas medianinkomst 115 000 kronor 1993.

Större utbud än efterfrågan

Ett av de mest karaktäristiska dragen på kulturarbetsmarknaden är den permanenta obalansen mellan utbud och efterfrågan.

Arbetsmarknadsläget kan belysas med siffror från budgetåret 1992/93:

- ☐ 53 000 var verksamma i konstnärliga och litterära yrken.
- ☐ 13 700 var arbetssökande varje månad (genomsnittssiffra).
- ☐ 6 400 var arbetslösa sökande (genomsnittssiffra).
- ☐ 2 300 var deltagare i arbetsmarknadspolitisk åtgärd (genomsnittssiffra).

Efterfrågan och prissättning

En avgörande drivkraft för dem som söker sig till konstnärlig verksamhet är lusten att uttrycka sig. Det är en starkt positiv kraft. Men den innebär också att konstnärer ofta är beredda att acceptera dåliga arbetsförhållanden och låg levnadsstandard innan de överväger att lämna den konstnärliga verksamheten.

Detta medverkar till att permanenta obalansen mellan utbud och efterfrågan, en obalans som inte är bra för någon, varken för den enskilde konstnären eller för konstlivet i stort. Detta leder också till större förväntningar på stöd från det offentliga än vad stat, landsting och kommuner kan stå för.

Få fria konstnärer kan i dag vid "förstängångsförsäljning" sätta ett pris på sina alster eller tjänster som motsvarar arbetsinsatsen. Marknaden tål i allmänhet inte den prisnivån. Det innebär att även den som säljer hyggligt eller har hyggligt med jobb inte når någon särskilt tillfredsställande inkomst.

Konstnärerna arbetar på en marknad som i många fall sönderfaller i en privatmarknad och en institutionell marknad.

Den institutionella marknaden (offentliga institutioner och företag) har de senaste åren visat tecken på tillbakagång. Långsiktigt är det på den privata marknaden som nyckeln till ökade arbets- och inkomstmöjligheter ligger.

Rekryteringen till konstnärsbanan

Det finns två viktiga orsaker till att många försöker försörja sig på konstnärligt arbete – stark motivation och relativt goda möjligheter till förberedande konstnärlig utbildning.

Med den permanenta obalans som råder på kulturarbetsmarknaden ligger det nära till hands att överväga att försöka begränsa tillströmningen till de konstnärliga yrkena. Men det strider samtidigt mot grundtankar både i kulturpolitiken och utbildningspolitiken.

En bärande idé i dagens utbildningspolitik är elevens fria val. Den är genomförd både i gymnasieskolan och inom högskoleväsendet.

Konstens betydelse för ett rikt och mångsidigt kulturliv och för den enskildes och samhällets välfärd gör inskränkningar i utbildningsmöjligheterna kulturpolitiskt motsägelsefulla.

Kulturutredningen förordar därför inga inskränkningar i utbildningen men däremot effektivare information om arbets- och försörjningsmöjligheter och bättre utbildning i konstnärskapets "världsliga" sidor.

Möjligheterna till fortbildning och vidareutbildning vid de konstnärliga högskolorna bör byggas ut.

En del konstnärer har så stora och permanenta svårigheter att försörja sig på sitt konstnärsskap att den ekonomiskt enda rimliga utvägen är att söka sig till ett annat yrke. Signalerna från kulturområdet och från arbetsförmedlingen bör vara så samstämda som möjligt. Om man med återkommande arbetsmarknadsinsatser hjälper konstnärer (som inte möter någon naturlig efterfrågan) att hålla sig kvar i yrket, gör man i de flesta fall både personerna och konsten en otjänst.

Eftersom de flesta undersysselsatta konstnärer dock skulle berika kulturlivet om de fick möjlighet att utöva sitt konstnärsskap fullt ut, är den viktigaste åtgärden naturligtvis att stimulera intresset för och efterfrågan på deras insatser. ■

Att utöva konstnärskapet

Kulturutredningen anser att en samlad statlig konstnärspolitik bör verka genom att

- ☐ stödja och stimulera kulturproduktion som annars har svårt att hävda sig
- ☐ främja efterfrågan och vidga arbetsmarknaden
- ☐ köpa in konstnärliga verk
- ☐ garantera ersättning för offentligt utnyttjande av konstnärliga verk
- ☐ ansvara för högre konstnärlig utbildning samt stöd till forskning och konstnärligt utvecklingsarbete
- ☐ ge stöd till konstnärliga experiment och tillfälle till arbetsro under längre eller kortare perioder
- ☐ verka för att skattelagstiftningen tar rimlig hänsyn till konstnärernas speciella arbetsförhållanden
- ☐ verka för att arbetsmarknadspolitiken anpassas också till den konstnärliga arbetsmarknaden.

Upphovsrätt som kulturpolitiskt instrument

Upphovsrätten syftar till att stimulera konstnärligt och litterärt skapande. Den ger upphovsmän och andra rättighetshavare möjligheter att få ekonomiskt utbyte av att deras prestationer utnyttjas av andra.

Kulturutredningen anser att

- ☐ upphovsrättslagen bör ses och användas som en av kulturområdets grundläggande lagar och att upphovsrättsfrågorna bör vara aktiva instrument i kulturpolitiken
- ☐ upphovsmännen i princip bör få ersättning i proportion till de intäkter som varje nyttjande av deras verk genererar

- ☐ den tekniska utvecklingen nogga bör följas så att den lagstadgade upphovsrätten inte urholkas.

Ersättningar och bidrag

Statliga ersättningar är medel som staten tillför upphovsmän eller utövare på grund av inskränkningar i upphovsrätten eller därför att upphovsrättslig reglering saknas men det offentliga utnyttjandet är så stort att det anses kulturpolitiskt rimligt att ersättning utgår. Ersättningar utgår i mer eller mindre tydlig proportion till utförda prestationer.

Bidrag är medel som syftar till att prestationer ska kunna utföras. En huvudfråga är om bidrag i första hand bör vara generella eller selektiva.

Kulturutredningen har studerat två modeller för generellt konstnärsstöd men anser att båda har sådana svagheter att de inte bör införas. Utredningen föreslår i stället en kraftig utbyggnad av de selektiva stöden.

Statliga ersättningar till konstnärliga upphovsmän och utövare utgår i form av

- ☐ bibliotekersättning till författare med flera upphovsmän för att litterära verk lånas ut på bibliotek
- ☐ talbokersättning till författare och översättare för utnyttjande av deras verk i form av talböcker och taltidningar
- ☐ särskilda insatser för upphovsmän inom musikområdet samt musiker och sångare för biblioteksutlåning av musikaliska verk
- ☐ ersättning till rättighetshavarna på musikområdet för verkningarna av privatkopiering av fonogram

- visningsersättning till bildkonstnärer för att deras verk i offentlig ägo visas.

Selektiva bidrag utgår till alla kategorier av konstnärer i form av

- inkomstgarantier
- långtidsstipendier
- konstnärsbidrag av olika typer.

För författare och översättare finns ytterligare en stödform inom ramen för bibliotekstersättningen, nämligen de så kallade garanterade författarpenningarna.

Personlig visningsersättning

Visningsersättning är ett sätt att kompensera upphovsmännen kollektivt för rätten att visa den bild- och formkonst som förvärvats av offentliga institutioner. En mindre del av det samlade ersättningsbeloppet fördelades tidigare individuellt. Sedan budgetåret 1993/94 fördelas hela beloppet som selektiva bidrag utan koppling till individuella rättigheter.

Denna förändring har kritiserats från konstnärshåll.

Kulturutredningen föreslår att ett anslagsbelopp motsvarande vad som genomsnittligt genom åren utgått som individuell visningsersättning bryts ut ur Sveriges bildkonstnärsfond. Därigenom renodlas visningsersättningen och skiljs från de övriga stöden till bild- och formkonstnärer. Den personliga visningsersättningen bör fördelas av den ideella föreningen Bildkonst Upphovsrätt i Sverige (BUS).

150 långtidsstipendier

De mest verkningsfulla insatserna för att förbättra villkoren för konstnärligt arbete kan göras inom de selektiva stödsystemen. Kulturutredningen föreslår därför att dessa ges en kraftig ekonomisk förstärkning.

Långtidsstipendier utgår med ett fast belopp under en period av tio år. När de första stipendierna inrättades 1991, var tanken att systemet skulle byggas ut med 15 per år under tio år så att det fullt utbyggt skulle omfatta 150 stipendier. Dessa skulle sedan successivt få nya innehavare.

Den ursprungliga tanken tillämpades i tre år men sedan avbröts utbyggnaden av systemet. För närvarande finns alltså 45 långtidsstipendier.

Kulturutredningen föreslår att systemet byggs ut till att omfatta 150 stipendier.

Likaså bör resurserna för projektbidrag och arbetsstipendier öka väsentligt.

Stegat från utbildning till etablering som yrkesverksam konstnär innebär en rad svårigheter av praktisk och ekonomisk natur. Därför är det även angeläget att de mellankonstarna något varierande behoven av startbidrag särskilt beaktas i det fortsatta konstnärsstödet.

Kulturens arbetsmarknad

Den konstnärliga arbetsmarknadens grundproblem är att fler människor vill försörja sig på konstnärligt arbete än vad arbetsmarknaden efterfrågar. Obalansen mellan sökande och arbetstillfällen tredubblades under 80-talet trots dess högkonjunktur.

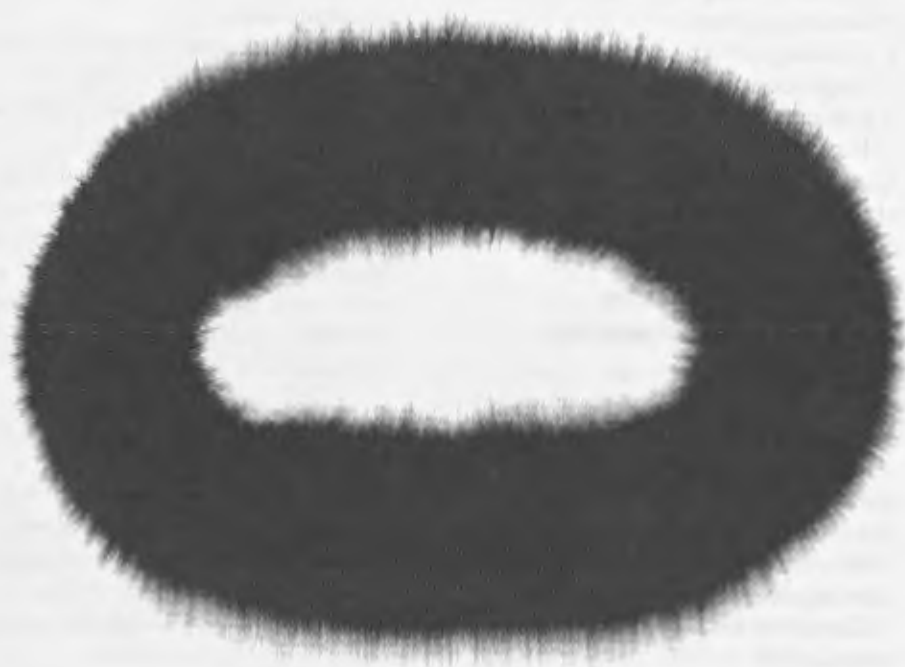
De fria konstnärernas sysselsättning har en särskild kulturpolitisk betydelse. Undersysselsättningen är permanent och föga konjunkturpåverkad.

Förmedling av konstnärligt arbete skiljer sig betydligt från annan arbetsförmedling. Långsiktigt går strategin ut på att öka kulturintresset och därmed den privata efterfrågan.

I den allmänna debatten har förslag om förändringar i rollfördelningen mellan kulturpolitik och arbetsmarknadspolitik förts fram, bland annat att alla eller större delen av de arbetsmarknadspolitiska medlen för insatser på kulturområdet överförs till kultursektorn.

Kulturutredningen vill inte förorda en så radikal förändring. Det ligger en styrka och konsekvens i att arbetsmarknadspolitiken omfattar alla, även dem som är konstnärligt verksamma.

Detta hindrar inte att vissa arbetsmarknadspolitiska medel, som motsvarar permanenta och strukturellt avgränsbara insatser, bör föras över till utbildnings- och kulturområdena. ■

Att ta till vara mediernas möjligheter

Massmedier för mångfald

Yttrandefrihet och konstnärlig frihet utgör grunden för massmediernas roll i kulturlivet och i samhällsdebatten. Det gäller inte bara redan etablerade medier utan i hög grad dem som är under utveckling.

Tekniken bakom massmedierna blir mer och mer likartad. Men gränserna mellan olika medier luckras upp också på andra sätt. Redan i dag förekommer att flera typer av medier har samma ägare.

I framtiden kommer maktfrågorna troligen att förskjutas från ägandet av medier mot ägandet av distributionssystemen.

Att motverka maktkoncentration inom medievärlden är en viktig uppgift som kräver insatser inte bara inom kulturpolitiken.

Kulturellt ansvar i etern

Public service brukar översättas med *i allmänhetens tjänst*. Att erbjuda radio- och TV-program utan beroende av annonsörer eller ständigt maximerad publik har setts som en garanti för ett mångsidigt utbud av hög kvalitet – något som också gynnar kulturlivet.

Public service-företagen når vardera mellan 60 och 70 procent av alla svenskar varje dag. Eftersom antalet kanaler och program ökar, kan dock public service-verksamheten i framtiden komma att få mindre uppmärksamhet och färre lyssnare och tittare.

Det behövs kraftigt offentligt ansvars- tagande för att bevara och utveckla public service-verksamheten som förmedlare av ett varierat utbud av hög kvalitet.

Även villkoren för reklamfinansierade TV-kanaler bör innefatta krav av kulturpoli-

tisk karaktär – krav vars uppfyllelse bör kunna utvärderas.

Nuvarande avtal med TV 4 innehåller vissa kulturpolitiska åtaganden. Dessa behöver preciseras och eventuellt utvecklas. Det bör ske inom ramen för statsmakternas löpande granskningen av TV 4.

Den reklamfinansierade radion befinner sig i ett uppbyggnadsskede. Sändningarna har med få undantag likartat innehåll – nutida populärmusik. Kulturutredningen menar att staten bör ta hänsyn till behovet av programpolitisk mångfald vid fördelningen av framtida koncessioner. Där de reklamfinansierade kanalerna är många kan mångfalden gynnas av att dessa får olika specialiserade uppdrag. Där koncessionerna är få kan motsvarande effekt uppnås genom att uppdragen är tydliga i kravet på brett programutbud.

Public service- bokslut

Det är inte tillräckligt att staten fastställer krav eller mål. De måste också följas upp systematiskt och kontinuerligt.

Kulturutredningen föreslår därför att de mottagaravgiftsstödda företagen ges i uppdrag att upprätta public service-bokslut där staten som avtalspart kan avläsa hur mål som bredd och mångfald har uppfyllts under året. Det skulle vara ett komplement till traditionella ekonomiska bokslut och årsredovisningar.

Även verksamheten i reklamfinansierade radio- och TV-företag bör utvärderas på motsvarande sätt.

Kulturinstitutioners medverkan i radio och TV

Varje produktion vid en central eller regional teater- eller musikinstitution når en mycket begränsad publik. Det gäller även fria gruppers produktioner. Genom att bearbeta en uppsättning för distribution i radio eller i TV kan betydligt fler se den.

Krav på medieföretagen att samverka med teater- och musikinstitutioner bör tydligt framgå av avtalen med staten om sändningsrätt. Detta finns reglerat i avtalet mellan staten och Sveriges Television respektive Sverige Radio, men sådana skrivningar saknas i avtalet med TV 4.

I uppdragen till Dramaten och Operan ingår att samarbeta med radio och TV. Kulturutredningen vill starkt betona att detta uppdrag ges högre prioritet.

Det bör överlåtas på institutionerna och medieföretagen att tillsammans utveckla de närmare formerna för ökat samarbete.

Öppna nätverk

Den snabba utvecklingen inom datatekniken öppnar för kommunikation i nya nätverk och informationssystem. I framtiden kommer all information i text, ljud och bild att kunna bli tillgänglig i digital form.

De globala datornätverken utgör en resurs för fri och världsvid kommunikation som staten i internationell samverkan bör medverka till att värna.

Särskilda kulturnät kommer att kunna skapas. Här kan exempelvis recensioner av teater, böcker och film finnas tillgängliga. Näten kan också vara öppna för ett brett och ständigt pågående samtal om kultur. Det kan involvera alla som kommer in på näten.

Genom den etablerade rollen som informationskällor för allmänheten är biblioteken väl lämpade att fungera som informationsstationer med terminaler kopplade till databaser och nätverk.

Mycket av kulturinstitutionernas kunskap och information bör digitaliseras och samordnas i *Kulturnät Sverige*. Därmed kan kulturinstitutioners samlingar, information

och kunskap göras lätt åtkomlig för allmänheten via terminaler.

För att skapa *Kulturnät Sverige* krävs omfattande utvecklings- och samordningsarbete där Kulturrådet bör ha övergripande ansvar.

Kreativt centrum

Multimedietekniken öppnar helt nya vägar att presentera konst och kultur. Tekniken gör det möjligt att kombinera text, ljud och bild, även rörliga bilder.

För att utveckla multimedieprodukter av hög kvalitet behövs nära samarbete mellan konstnärer av skilda slag för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte. Sådant samarbete kan främjas genom ett tekniskt välutrustat kreativt centrum. I centret skulle man kunna arbeta med pilotprojekt.

Medierna och konsten

Medierna och den nya datatekniken erbjuder ett oexploaterat experimentfält för nya former och uttryck. Även de tryckta medierna ger utrymme för experiment. Det är angeläget att de nya möjligheterna tas till vara.

Kulturutredningen föreslår att Konstnärsnämnden får i uppdrag att ge stöd till utveckling och förnyelse av konstnärliga uttryck i massmedier och genom datatekniken.

Uppföljning och utvärdering

Kulturpolitiken bör omfatta både de traditionella massmedierna och de elektroniska medierna. Yttrandefrihet och mångfald i nya medier måste garanteras av staten.

Det saknas ett kulturpolitiskt instrument för bevakning av massmedieområdet. Det behövs särskilt för utvärdering av de föreslagna public service-boksluten och för att följa upp satsningar på att stärka samspelet mellan det "levande" kulturlivet och medie företag på lokal, regional och nationell nivå.

Kulturutredningen menar att en sådan funktion bör inrättas även i Sverige. Den kan kopplas till en existerande myndighet på kultur- och medieområdet. ■

Att ta till vara och bruka kulturarven

Kulturarvspolitik i samspel

I ordet kulturarv ligger immateriella begrepp som religion, språk, historia, idéer och samhällsstrukturer samt fysiska uttryck människans verksamhet har givit upphov till i form av konstverk, litteratur, film, foto, föremål samt byggnader, anläggningar och kulturlandskap.

Ett viktigt kulturpolitiskt perspektiv rör just detta fält – vår gemensamma kulturmiljö, materiellt och immateriellt.

Engagemang för bevarande

1974 års kulturpolitik gav en ram för kulturarvsansvaret som knöts till kulturminneshärd, museer och arkiv. Dessa sågs som skilda ansvarsområden, vart och ett en specifik del av kulturarvet.

I dag ser man samband och integration som angeläget. Kulturmiljö ses inte avgränsat som den byggda och odlade miljön. Den yttre miljön är sammanlänkad med traditioner och levnadsskick, med föremål och produktionsprocesser. Det kulturhistoriska perspektivet läggs till grund för ansvar och arbete med kulturarven.

Bevarandet av befintliga värden i miljön är en av de frågor som visat sig väcka stort engagemang och som därigenom också får symbolverkan i människors attityder till demokratis tillämpning

Kulturarvspolitik handlar om beredskap och samspel, om att bygga upp och förmedla kunskap om vad miljön berättar, om att aktivt förvalta och bygga vidare på tidigare generationers erfarenheter med respekt för de spår de lämnat av verksamhet och liv.

Inom konstarterna pågår det en ständig dialog med tidigare generationers konstnärliga uttryck. Den mest spelade musiken, det helt dominerande opera- och balettutbudet samt de teaterpjäser som sätts upp oftast är "klassiker" som gång på gång återerövrats av nya generationer.

Ansaret för att dessa arv hålls levande och tillgängliga i dagens kulturliv är en fråga om medvetenhet och tradition hos konstutövarna själva.

Det är ett ansvar för skolan liksom för medier och folkbildning att aktivt använda kunskapen om konstarternas utveckling liksom om enskilda konstnärers verk och liv. Och att göra detta så brett och levande att människors insikt och medvetenhet utvecklas och fördjupas.

Tre krav

Målet "att ta ansvar för kulturarven och främja ett positivt bruk av dem" ställer tre krav.

Vi ska dokumentera, värdera och bevara det som utgjort ramen för människors liv och verksamhet från forntid fram till i går.

Vi ska bygga vidare genom att garantera att detta arv görs levande och aktuellt samt inspirerar till förnyelse.

Och vi ska dokumentera, värdera och bevara det som skapas i dag och i morgon.

Kulturmiljövårdsmyndigheterna – Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna – har tillsammans med museer, arkiv och bibliotek uppdraget att svara för denna samhällsuppgift och att aktivt samspela med och engagera frivilligorganisationerna i arbetet. ■

Preciserat ansvar för kulturmiljövården

Enligt proposition 1987/88:104 ska kulturmiljövården

- ☐ bevara och levandegöra kulturarvet,
- ☐ syfta till kontinuitet i utvecklingen av den yttre miljön
- ☐ främja den lokala identiteten
- ☐ möta hoten mot kulturmiljön
- ☐ bidra till att öka medvetenheten om estetiska värden och historiska sammanhang

Det centrala ansvaret för kulturmiljövården vilar på Riksantikvarieämbetet (RAÄ). RAÄ ska göra insatser som bidrar till medvetenhet i samhället om kulturarvets betydelse och om vikten av kulturell identitet samt utveckla arbetsformer för detta.

Ett brett stöd i den allmänna opinionen är en förutsättning för ett aktivt bevarande- och utvecklingsarbete med sikte på framtiden. Att utveckla kulturell identitet till en brygga mellan människor i stället för ett hot kräver fördjupad förståelse och historisk insikt. Den förklarande, beskrivande, entusiasmerande delen av ansvaret ges därigenom alltmer tyngd. Samarbete med skolan och förskolan samt aktivt samspel med ideella organisationer och massmedier är grundläggande.

Nyckel- roll

Inom den regionala kulturmiljövården spelar länsmuseum en självklar nyckelroll.

Ansvaret för kunskapsuppbbyggnad, dokumentation och levandegörande av den yttre kulturmiljön är oupplösligt förbundet med museets ansvar för att på motsvarande sätt dokumentera, levandegöra och fördjupa sin kunskap om arbetsliv, föremål och före-

ställningsvärldar samt människors levnadsvillkor.

Ansvars- fördelning

Regeringen gav hösten 1994 RAÄ och statens historiska museer i uppdrag att i samråd med företrädare för den regionala museiorganisationen och länsstyrelserna utarbeta ett fördjupat förslag till ansvarsfördelning mellan RAÄ, länsstyrelser och länsmuseum om kulturmiljövården.

Uppdraget redovisades i april 1995 i rapporten *Riktlinjer för ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården*.

Följande slutsatser i rapporten har bäring på statsmakternas uppdrag till museisektorn:

- ☐ Staten bör i förordningen om statsbidrag till de regionala museerna precisera de grundkrav staten ställer på museet som villkor för statsbidraget. Detta bör uttryckas genom att ange vad museet har ansvar för och vilka kompetenskrav som museet skall uppfylla.
- ☐ RAÄ bör ha bemyndigande att föreskriva villkor för statsbidraget till de regionala museerna inom ramen för de kulturpolitiska riktlinjer som bestäms av regering och riksdag.

Kulturutredningen markerar vikten av ett väl fungerande samspel mellan RAÄ, länsstyrelserna, länsmuseum, kommunerna och de frivilliga krafterna. Staten bör precisera villkoren för bidrag till regionala museer så att rationell ansvarsfördelning och samverkan kommer till stånd på kulturmiljöområdet. ■

Kulturpolitiken på olika konst- och verksamhetsområden

Mångfald landet runt

Budgetåret 1993/1994 uppgick det statliga stödet inom Kulturdepartementets huvudtitel till sammanlagt 2,6 miljarder kronor. Teater och museer fick cirka en tredjedel var av stödet.

De ojämna proportionerna i det statliga stödet till olika kulturområden hänger samman med skillnaderna i institutionell struktur. Verksamheter som bedrivs av institutioner har traditionellt omfattande offentligt stöd, till exempel teatrar och museer. Områden utan nät institutioner har betydligt mindre statligt stöd och mindre offentligt stöd totalt. Det gäller bildkonst, dans och film samt musikgenrer som jazz och folkmusik.

Nuvarande stora skillnader i statliga och övriga offentliga insatser för verksamheter, konstarter och genrer som har, respektive inte har, fasta institutioner bör reduceras.

Satsning på fria grupper

Spelåret 1993/94 fanns 29 institutioner på teater- och dansområdet. Det statliga stödet uppgick till 891 miljoner kronor. 12 800 föreställningar nådde knappt 2,2 miljoner besökare.

72 fria teater- och dansgrupper erhöll ett sammanlagt statsbidrag över kulturbudgeten om knappt 31 miljoner kronor och genomförde 7 200 föreställningar med en publik om 650 000 besökare.

Institutionerna på musikområdet gav 1993/94 nästan 13 000 konserter för cirka 1,9 miljoner besökare. Statsstödet uppgick till ungefär 310 miljoner kronor.

Nästan 100 fria musikgrupper med årligt

verksamhetsbidrag på totalt 6 miljoner kronor från staten gav 3 300 konserter. Uppgifter om publik saknas.

Mot den här bakgrunden bör proportionerna förändras mellan stödet till kulturinstitutioner och stödet till professionell verksamhet i andra former.

Regional profilering och konstnärlig kvalitet

Decentralisering har varit ett viktigt kulturpolitiskt mål under senare decennier. Uppbyggnaden av regionala institutioner över hela landet har prioriterats. Därmed har vi landet runt fått läns museer, stads- och läns teatrar, symfoni- och kammarorkestrar och länsmusikstiftelser av samma typ och med i huvudsak samma inriktning.

Det statliga stödet till regionala kulturinstitutioner bör stimulera en profilering som ökar mångfalden regionalt och nationellt.

Skillnaderna i fördelningen av statliga medel till regionala institutioner hänger i huvudsak samman med de satsningar som görs av kommuner och landsting. Det statliga stödet har riktats till institutioner med klart lokalt och regionalt intresse och med verksamhet präglad av konstnärlig kvalitet och förutsättningar för utveckling. Det är rimligt att bygga vidare på den principen.

Med tanke på att det i dag finns en bred uppsättning regionala institutioner i de flesta län bör det statliga stödet i framtiden fördelas med större hänsyn till kravet på konstnärlig kvalitet och förutsättningar för konstnärlig och kulturell utveckling och

förnyelse. Därigenom kommer regional verksamhet i högre grad bli en tillgång för hela landet.

Nya vägar till publiken?

All kultur når inte så stora publik- och deltagarskaror som skulle vara möjligt, om spridningen över landet var bättre och publikarbetet bedrevs med större bredd och djup. Man kan fråga sig om staten satsar för stor andel av sina pengar på produktion, när det finns många brister i distribution och publikrekrytering.

Det är rimligt att överväga om en annan fördelningen av det offentliga stödet till producenter, distributörer, mottagare och publikorganisationer skulle ge bättre effekt.

Minskat riksansvar

En genomgående tanke bakom 70-talets kulturpolitiska reformer var att de regionala institutionerna skulle ta över det ansvar som tidigare hade vilat på Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Volymen på de tre riksinstitutionernas utbud har minskat, men uppdragens karaktär är relativt oförändrade.

Kulturutredningen menar att det är rimligt med en förskjutning av det producerande uppdraget från Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar till regional nivå.

Ökad medfinansiering i Stockholm

Stockholm intar en särställning i svenskt kultur- och samhällsliv. Nästan hälften av statens satsningar på kultur över Kulturdepartementets huvudtitel avser institutioner i Stockholm.

Koncentrationen av statliga resurser, företag och enskilda till Stockholm ger invånarna i staden och regionen ett rikt utbud av kultur som saknar motsvarighet i landet. Samtidigt gör regionens kommuner och landstinget jämförelsevis små kultursatsningar. Detta motiverar ökad regional med-

finansiering av statligt finansierad kultur i Stockholm.

Kulturutredningen förespråkar ökad regional medfinansiering av den högt statligt finansierade kulturen i Stockholm. På detta sätt bör statliga medel kunna frigöras för satsningar av nationell betydelse på andra håll i landet.

Spridning av nationella uppdrag

De statliga kulturinstitutionerna har sedan lång tid en central roll inom sina egna verksamhetsområden och ett uttalat ansvar för utvecklings- och förnyelsearbete. Som följd av utbyggnaden av regionala kulturinstitutioner har professionell konstnärlig verksamhet etablerats på många orter, förnyat konstformer och lockat till sig kulturutövare på hög nationell och även internationell nivå.

Denna utveckling kan ses som en utmaning av ett centralistiskt och hierarkiskt kulturliv som betonat Stockholmsbaserade kulturinstitutioners centrala roll.

Nationella uppdrag till regionala institutioner eller verksamheter ser kulturutredningen som en metod för utveckling och förnyelse inom en konstriktning, genre eller verksamhetsform.

Sådana uppdrag kan vara ett sätt ta vara på den kraft och vitalitet som under gynnsamma omständigheter utvecklas inom en institution eller på en ort. Staten bör använda denna möjlighet i framtiden.

Arvsfondsmedel till barn- och ungdomskultur

Allmänna arvsfonden tillförs medel från kvarlåtenskap efter personer utan nära släktingar som inte har skrivit testamente. I första hand ska medlen användas för stöd till frivilliga och ideella insatser. Enskilda personer beviljas enligt praxis inte stöd.

Det årliga fördelningsbara beloppet uppgår till mellan 150 och 200 miljoner kronor.

Kulturutredningen anser att kulturell verksamhet bland barn och ungdom i ökad utsträckning ska kunna stödjas med medel ur Allmänna arvsfonden.

Avgifter på oinspelade band?

Frågan om avgifter på oinspelade ljud- och videoband har sin grund i att rättighetsinnehavarna förlorar betydande inkomster på grund av den privatkopiering som är tillåten enligt 11 § upphovsrättslagen.

Förslag om avgift på band har framförts flera gånger.

I proposition 1992/93:214 uttalade föredragande statsråd sitt principiella stöd för avgift men ansåg att förslag inte skulle läggas fram förrän frågan var färdigbehandlad av EU.

Kulturutredning anser att det finns skäl att invänta fortsatt EU-behandling. Om en sådan avgift införs, bör det bland annat övervägas ifall en del av intäkterna ska användas för kollektiva insatser inom kulturområdet eller om hela intäkten ska tillföras upphovsmännen.

Framtidens kultur

Genom riksdagsbeslut har delar av löntagarfondsmedlen överförts till särskilda stiftelser som självständigt förfogar över pengarna. En av dessa, Stiftelsen Framtidens kultur, har bildats i syfte att främja ett vitalt kulturliv såväl i Sverige som helhet som på enskilda orter.

Stödet ska stimulera det regionala kulturlivet i vid mening och syfta till att stärka tillväxt och utveckling.

Stiftelsen räknar med att årligen betala ut bidrag om 70–75 miljoner kronor i 1995 års penningvärde. Då räcker pengarna tio år.

Om fördelningen i stället begränsas till avkastningen på kapitalet skulle det innebära att kulturlivet permanent skulle kunna tillföras offentliga medel i betydande utsträckning vid sidan av statliga bidrag.

Kulturutredningen förordar en sådan ändring.

Grundbidrag i stället för grundbelopp

Statliga bidrag i form av grundbelopp utgår till regionala och vissa lokala teater-, dans-

och musikinstitutioner, till regionala museer och till länsbibliotek. Bidragsnivåerna är olika inom olika verksamhetsområden, men grundmodellen är densamma.

Grundbeloppssystemet är ett schablon-system. För varje institutionstyp fastställdes vid systemets införande värdet av ett grundbelopp. Det utgjorde den genomsnittliga personalkostnaden inom institutionstypen.

Statsbidrag utgår normalt med 55 procent av grundbeloppet. Återstående andel utgör motprestation av regionala och lokala huvudmän.

Som grundbeloppssystemet utformats och tillämpats har det haft karaktär av permanent stöd. Ingen institution har någon gång fått ett minskat antal grundbelopp.

På senare år har ett mindre antal grundbelopp för varje institutionstyp börjat fördelas för begränsad tid som rörliga grundbelopp.

Kulturutredningen föreslår att det statliga stödet till regionalt verkande kulturinstitutioner reformeras. Nuvarande grundbelopp ersätts med grundbidrag som även dessa utformas som ett schablonbidrag men som inte är kopplat till personalkostnader och personalstorlek.

Schablonen kan förslagsvis vara 100 000 kronor.

Grundbidragen bör utgå till regionala teater-, dans- och musikinstitutioner (inklusive länsmusikorganisationerna) samt museer och länsbibliotek.

Kravet på ekonomisk motprestation från huvudmännen för de regionala institutionerna bör finnas kvar. Men det får uttryckas i andra termer än i viss andel av grundbelopp.

Rörliga grundbelopp har visat sig ha klara utvecklingseffekter. Andelen rörliga grundbidrag bör därför vara stor, kanske 20 procent av det totala antalet grundbidrag. ■

Teater landet runt på hög konstnärlig nivå

Kulturutredningen delar teaterutredningens uppfattning att man i varje region bör formulera en regional teaterpolitik som innefattar även dans- och musikteater. Utgångspunkt bör ligga i lokala ambitioner och resurser som vägs samman med stads- eller länsteaterns möjligheter och statens direkta och indirekta stöd.

Tre utvecklingslinjer för musikteatern

Teaterutredningen har ägnat extra uppmärksamhet åt musikteatern. I en bilaga preseteras ett förslag om att dela in landet i sex musikteaterregioner med ansvaret fördelat på Operan i Stockholm, GöteborgsOperan, Malmö Musikdramatiska teater, Norrlandsoperan, Värmlands musikteater och Folkoperan i Stockholm.

Kulturutredningen anser att roll- och ansvarsfördelningen på musikteaterområdet bör förtydligas. Tanken på decentraliserat ansvar är tilltalande både av kulturpolitiska och praktiska skäl.

Utredningen beskriver en utveckling enligt tre parallella linjer.

De riktigt stora opera- och musikteateruppsättningarna bör spelas på sina hemmascener. Det är i regel nödvändigt av praktiska och ekonomiska skäl, med det ger också de bästa förutsättningarna för musik- och teaterupplevelsen.

Medelstora och mindre uppsättningar från samtliga musikteaterinstitutioner bör i rimlig utsträckning föras ut på turné. Med hänsyn till musikteaterns krav på lokaler men också av ekonomiska skäl är det realistiskt att tänka sig ett begränsat antal turné-

Förslag till sektorsmål

Mål för teaterpolitiken

Teaterpolitiken ska

- ☐ öka tillgängligheten till och intresset för olika slags teater
- ☐ ge förutsättningar för teaterproduktion på hög konstnärlig nivå i landets olika delar och i olika produktionsformer
- ☐ främja kvalitetssträvanden, utveckling och förnyelse i det skapande arbetet och i publik-kontakterna
- ☐ stimulera samverkan mellan amatörer och professionella.

or i varje region.

För det tredje finns stora möjligheter till musikteaterproduktioner genom samverkan mellan till exempel länsteatern, länsmusiken, frilansartister och kvalificerade körer. Sådan samverkan underlättas av förslaget till nytt statsbidragssystem för regionalt verkande kulturinstitutioner (s 54).

Regionala teatrar

Ökat statligt stöd bör utgå till de regionala och lokala teater- och dansinstitutioner som ger musikteater och dans och de som tar stort regionalt ansvar. Detta kan finansieras genom omfördelning av bidrag från regionala och lokala teatrar som spelar drama-

tisk teater med begränsad regional spridning.

En formell svårighet vid föreställningar utanför det egna länet ligger i att huvudmännens bidrag inte är avsedda att subventionera invånarna i andra län. Ökat utbyte mellan länen skulle kunna skapa en balans som gör att teatrar inte skulle behöva betinga sig högre arrangörsavgifter vid föreställningar utanför hemlandet. Den formella svårigheten måste lösas.

Ökat stöd till fria grupper

Samhället får mycket teater för de pengar som satsas på de fria grupperna.

En större satsning på fria grupper som ger dem ökade förutsättningar att turnera och att förnya teaterns konstnärliga uttryck och sociala förankring är ändamålsenlig teaterpolitik.

Kulturutredningen föreslår därför ökat statligt stöd till de fria teatergrupperna, bland annat för deras turnéverksamhet.

Det är också viktigt att landsting och kommuner tar sitt ansvar för icke institutionella verksamhetsformer.

Riksteaterns framtid

Riksteaterns produktion av dramatisk teater kan i viss utsträckning minskas genom ett mindre utbud i de tre storstadsregionerna. I den takt de fasta musikteaterinstitutionerna ökar sin regionala verksamhet kommer Riksteaterns uppgifter också på detta område att kunna minska.

De särskilda uppdrag som Riksteatern har i fråga om Cullbergbaletten, Finsk Teater, Tyst Teater etc bör fortsätta.

Allt statligt stöd till amatörteater bör i framtiden ges direkt till amatörteaterns organisationer. Stödet bör då återställas till den tidigare nivån.

Kulturutredningen föreslår också att Södra Teatern överförs till annan huvuman och blir andrascen för Operan i Stockholm.

Det är dags att statsmakterna ger Riksteatern ett mer än ettårigt besked om dess

roll och uppgifter så att organisationen får arbetsro.

Dyrare biljetter på Operan och Dramaten

Både Operan och Dramaten finansieras till 80 procent genom statliga anslag. Eftersom biljettpriserna i förhållande till konkurrerande verksamheter är relativt låga, finns det utrymme för höjningar.

Kulturutredningen anger i exemplets form att en 25-procentig höjning av biljettpriserna bör kunna ge en nettoökning av biljettintäkterna med 20 procent.

National- barnteater

Teaterutredningen har föreslagit att någon teater får ett särskilt nationellt uppdrag att svara för utvecklingsinsatser på barnteaterns område.

Kulturutredningen delar Teaterutredningens uppfattning att någon teater bör få ett tidsbegränsat nationellt uppdrag att svara för utvecklingsinsatser som stimulerar barn-teaterverksamheten i hela landet. Efter periodens slut kan uppdraget lämnas till en annan teater.

Publik- arbete

Kulturutredningen betonar att teaternas publikarbete i mycket högre grad bör ta hänsyn till grupper som inte ingår i stampubliken.

Samarbetet mellan teaterinstitutionerna och amatörteatern bör utvecklas.

En samisk teaterinstitution bör stödjas av staten. ■

Omprioriteringar för dansens skull

De statliga insatserna på dansområdet har hittills varit begränsade, och någon regional struktur har inte byggts upp. Danskonsten befinner sig sedan några år i ett expansivt skede konstnärligt och publikt. För att ta vara på dansens möjligheter och ge fler människor möjlighet att se dans på scen krävs insatser på flera plan.

I Sverige finns två nationella balettensembler, Operabaletten och Cullbergbaletten, som kulturutredningen vill slå vakt om.

För att säkra dansverksamhet av hög kvalitet även utanför Stockholm är det väsentligt att också värna om de regionala dansensemblerna vid GöteborgsOperan och Östgöteatern.

Det pågår en omstrukturering av Malmö Musik och Teater för att skapa en ny dans-teater, Skånska Dansteatern, med inriktning på modern dans, och våren 1995 startade Dansteatern i Härnösand.

Gemensamt för dessa två renodlade dans-institutioner är att de inriktar sig på modern dans, att de ska turnera och att de genom nya arbetsformer ska söka nå nya publikgrupper.

Teaterutredningen menar att staten bör öka sitt stöd till de lokala och regionala musikteater- och dansteaterinstitutionerna.

Även kulturutredningen anser att regionala institutioner med dansensembler bör ges bättre ekonomiska förutsättningar och förordar en omprioritering av medlen till regionala teatrar så att institutioner med musikteater och dansverksamhet ges ökat stöd.

Förslag till sektorsmål

Mål för danspolitiken

Danspolitiken ska

- ☐ öka kunskapen om och intresset för dans som konstnärligt uttryck och utveckla publikkontakterna
- ☐ öka tillgängligheten till dansföreställningar
- ☐ främja kvalitetssträvanden, utveckling och förnyelse inom danskonsten, inklusive den folkliga dansen
- ☐ medverka till att fler får tillgång till dans som eget uttrycksmedel.

Ökat stöd till det fria danslivet

En viktig del av den konstnärliga utvecklingen inom dansområdet sker utanför institutionerna. Där finns förutsättningar för experimenterande och nytänkande för både unga och mer etablerade koreografer och dansare.

Kulturutredningen anser det viktigt att det statliga stödet till fria dansgrupper ökar. En del av medlen bör på försök koncentreras till några treåriga verksamhetsbidrag för att skapa en möjlighet att bedriva långsiktigt arbete. För att behålla rörligheten i systemet och för att möta de koreografer som föredrar att arbeta i projektform bör dock huvuddelen av medlen även fortsättningsvis utgå som projektbidrag.

Kommuner och landsting bör framför allt inrikta sig på att stimulera arrangörer och köpare av dansföreställningar. Det behövs aktivt arbete för att ge dansen ökad spridning.

Fler arrangörer

Teaterföreningarna köper jämförelsevis få dansföreställningar. Arrangörer av teater är inte självskrivet de mest lämpliga arrangörerna för dans.

Även musik- och konstföreningar bör stimuleras att i större utsträckning bli dansarrangörer.

Dansuppdrag till Riksteatern

Under det senaste året har Riksteaterns föreningsavdelning startat ett dansprojekt i syfte att stärka dansens möjligheter att nå större publik. Avdelningen erbjuder dansföreställningar och stimulerar arrangörer att köpa dem, erbjuder stöd och kunskap om dansarrangemang och publikarbete, ordnar kurser och seminarier för dansarrangörer etc.

Riksteaterns bör ges i uppdrag att utveckla projektet vidare och ge det fastare form.

Stimulans genom länsdanskonsulenter

Sedan 1992 finns det länsdanskonsulenter i några län. Deras uppgift är att vara länken mellan danslivet och dansutbildningar, arrangörer och publik.

Kostnaden för en länsdanskonsulent delas lika av regionen och staten under en försöksperiod på tre år. Därefter förväntas regionen överta hela det ekonomiska ansvaret.

Länsdanskonsulenternas arbete är ett bra sätt att knyta kontakter, stimulera arrangörer och göra dansen synlig i regionen. Kulturutredningen föreslår stöd till ytterligare länsdanskonsulenter.

Dans- dokumentation

Det behövs stöd till dansdokumentation. Nuvarande och kommande generationers

danskonst riskerar annars att gå förlorad för eftervärlden. Ekonomiska insatser behövs bland annat för att säkra möjligheter till kontinuerlig videodokumentation av viktiga koreografiska verk. ■

Stärkt regional förankring av musiklivet

De statliga bidragen till musiklivet går i stor utsträckning till verksamhet på regional nivå. Det fördelas enligt två helt skilda statsbidragssystem, dels till länsmusiken, dels till symfoni- och kammarorkestrar med grundbelopp. Länsmusik respektive symfoni- och kammarorkestrar har i regel bedrivit sin verksamhet utan närmare samverkan.

Ökat regionalt ansvar för länsmusiken

Genom länsmusikreformen har landstingen fått det musikpolitiska ansvaret inom respektive län. I detta ansvar ligger att fastställa målsättning för insatserna i länet. Uppgiften att genomföra målsättningen har i regel lagts på länsmusiken.

Landstingen och kommunerna bör gemensamt utarbeta en regional musikpolitik som underlag för offentliga insatser i länet på musikområdet.

Länsmusiken bör förändras och utvecklas till ett samordnande, initierande och stödjande regionalt musikorgan.

Det är rimligt att det höga statliga finansieringsansvaret för länsmusikverksamhet minskar.

Ett generellt stöd till respektive länsmusik bör i framtiden motsvara halva värdet av det stöd som nu utgår. Trots detta kommer den statliga finansieringsandelen till musiken att vara högre än för övriga regionala kulturinstitutioner. Minskningen av stödet bör genomföras under en treårsperiod.

Förändringen av statsbidraget innebär att hälften av nuvarande stöd till länsmusiken frigörs, och en betydande del av det frigjorda

Förslag till sektorsmål

Mål för musikpolitiken

Musikpolitiken ska

- ☐ medverka till att fler får möjlighet att utöva musik, enskilt och i grupp
- ☐ öka tillgänglighet till och intresse för olika slags musik
- ☐ främja kvalitetssträvanden, utveckling och förnyelse i musiklivets olika delar och inom olika genrer
- ☐ verka för att de musikaliska arven tas till vara och brukas.

beloppet bör användas för kompletterande selektivt stöd till genreprofilering av länsmusiken samt till genreprofilerande centra inom jazz, kammarmusik, folkmusik och körliv. Sådana centra bör spridas över hela landet.

Vissa ensembler inom länsmusiken har utvecklat en verksamhet på hög konstnärlig nivå. De genreprofilerade medlen bör göra det möjligt för dem att fortsätta att utvecklas.

För länsmusikstiftelser som inte får genreprofilerade medel innebär kulturutredningens förslag en väsentlig minskning av det statliga stödet. De samlade effekterna av förändringen beror på möjligheterna till bidrag från landsting, kommuner och andra bidragsgivare och till intäkter från verksamhet.

De elva symfoni- och kammarorkestrar

Staten stödjer genom grundbeloppsbidrag elva professionella symfoni- och kammarorkestrar i landet. Detta stöd bör omvandlas till regionala grundbidrag.

Ett enhetligt bidragssystem för stödet till regional och lokal musikverksamhet bör underlätta samverkan mellan länsmusiken och symfoni- och kammarorkestrarna.

Ny roll för Rikskonserter

Rikskonserterns roll som serviceorgan och samarbetspartner till länsmusiken betonades från början.

Kulturutredningens förslag innebär att uppgifter som ligger på Rikskonserter bör kunna utföras av länsmusiken. En viss minskning av anslaget till Rikskonserter bör ske. Inflytandet över de medel Rikskonserter disponerar för utvecklingsarbete och konsertproduktion för den svenska marknaden bör slås samman och fördelas efter ansökan från länsmusiken och andra arrangörer.

Som en självständig del i Rikskonserter ingår Stockholms Blåarsymfoniker (som tidigare verkat under namnet Stockholmsmusiken), eftersom Stockholms läns landsting inte har varit villig att gå in som dess huvudman.

Det statliga stödet till länsmusiken i Stockholms län ska hanteras efter samma principer som för länsmusiken i andra län. Ansvaret för Stockholms Blåarsymfoniker bör därför utgå ur Rikskonserterns uppdrag och motsvarande besparing göras. Om

Stockholms läns landsting tar huvudmannansvar för Blåarsymfonikerna, bör statsbidrag utgå med samma andel av kostnaderna som för länsmusiken i övrigt.

Ett enda fonogramstöd

Sedan mitten av 60-talet har Rikskonserter givit ut skivor på eget bolag (numera Caprice Records), främst ny svensk musik. Dessutom disponerar Kulturrådet sedan år 1982 ett anslag för stöd till fonogramutgivning.

Kulturutredningen menar att medlen bör sammanföras till ett enda fonogramstöd som fördelas av Kulturrådet. Det är angeläget att statliga medel används så att det bidrar till att bevara och öka antalet fria producenter inom fonogramområdet och till att bredda utgivningen. Rikskonserter kan fortsätta att driva Caprice och söka produktionsmedel på samma villkor som övriga bolag. ■

Nutidskonsten behöver regionala centralpunkter

Bild- och formområdet uppvisar bredd och mångfald i uttrycksformer, konstriktningar och ett utbud av skiftande kvalitet. Men de offentliga åtagandena är splittrade. Det saknas effektiv struktur för ansvarsfördelning och samverkan. Därför anser kulturutredningen att bild- och formområdet behöver en nationell politik som stimulerar professionellt och eget skapande och förmedling av konstupplevelser. I arbetet har regionerna en viktig roll att spela.

Konsten i regionerna

Den kulturpolitiska ambitionen att skapa decentraliserad, regional verksamhet har inte helt infriats inom bildkonstområdet.

Kulturutredningen föreslår därför att landstingen och kommunerna i samverkan utformar en bild- och formpolitik för hela länet.

I regional konstpolitik kan ingå

- ☐ kollektivverkstäder (målet bör vara ett centrum inom varje region, där löpande arbete, metodutveckling och vidareutbildning bedrivs)
- ☐ "länskonstnärer" med uppgift att informera, samordna och utveckla
- ☐ regionala konstnärregister, sökarkiv och kataloger av den typ som Arbetsförmedlingen Kultur svarar för
- ☐ utvecklad samverkan mellan utställningsanordnare, inte minst i fråga om information och publikarbete.

Kulturutredningen föreslår stöd till "länskonstnärer" inom bild- och formområdet i varje län med uppgift att samordna och sam-

Förslag till sektorsmål

Mål för bild- och formpolitiken

Bild- och formpolitiken ska

- ☐ ge fler människor tillgång till konst och möjligheter till eget skapande
- ☐ stimulera tillkomsten av bildkonst av god kvalitet
- ☐ stimulera förnyelse genom utvecklingsarbete och internationellt utbyte
- ☐ stimulera konstabildning och förmedling av konst
- ☐ verka för att offentliga miljöer ges en utformning som arkitektoniskt och konstnärligt är av hög kvalitet samt att de berikas med god bild- och formkonst.

verka med skola, studieförbund, museer och konsthallar, konstnärer, kommuner och landsting.

I de län som saknar konstmuseum eller konsthall måste länsmuseum ta ökat ansvar för konstlivet.

Men ett regionalt konstliv behöver en permanent centralpunkt för nutidskonsten. Det är av största betydelse att regionen har ett konstmuseum, en konsthall eller åtminstone utställningsmöjligheter som erbjuder konstutställningar av hög kvalitet. Inte minst är konsthallar viktiga för att ge nationella och internationella impulser.

Kulturutredningen föreslår att en del av det statliga stödet till regionala museer tydligare knyts till genomförandet av verksamhet på bildkonstområdet. De kvalificerade konstmuseer som finns bör utnyttjas i arbetet.

Utställnings- ersättning

Frågan om utställningsersättning har varit aktuell under de senaste 20 åren. Staten har klart markerat sitt ställningstagande att krav på ersättning ska riktas till den som anordnar utställningen.

Genom bidrag från staten har det varit möjligt för Sveriges Konstföreningars Riksförbund (SKR) att i tre distrikt sedan 1991 betala ersättning till utställande konstnärer. Denna möjlighet hade även Konstfrämjandet före nedläggningen 1992 och reorganisationen som Folkrorelsernas Konstfrämjande.

Vid beslutet 1991 avvisades tanken på en statligt finansierad fond för utställningsersättning, men genom ökade bidrag fick de bägge organisationerna ekonomiska förutsättningar att betala ersättning. Men ansvaret ligger på organisationerna själva.

Kulturutredningen anser att denna princip är den riktiga och föreslår att bidragen till SKR och Folkrorelsernas Konstfrämjande ökas väsentligt.

Form- och design- museum

Det behövs en väsentlig förstärkning av möjligheten att kontinuerligt visa god svensk formgivning och design, liksom exempel från andra delar av världen. Statens konstmuseer med sina samlingar är en utgångspunkt för en sådan satsning, Röhsska museet i Göteborg en annan.

Avdelningen för konsthantverk inom Nationalmuseum har ett naturligt ansvar för de äldre samlingarna. En självständig avdelning för Nutida design kan vara ett sätt att vidareutveckla Statens konstmuseers roll. Ett alternativ är att utvidga Röhsska museets uppdrag på designområdet.

För att nätverket av institutioner på konsthantverks-, form- och designområdet

ska fungera bör ett av museerna få ansvar för samordning. Kulturutredningen föreslår att Röhsska museet får uppgiften.

Statens designråd

För att främja svensk formgivning och design måste satsningar genomföras på flera plan. Helt avgörande är att markera områdets betydelse för både kultur och näringsliv och vikten av långsiktiga insatser.

För att utvecklingen ska få fart och en målmedveten inriktning behövs en sammanhållande instans, förslagsvis ett designråd likt de som finns i andra nordiska länder.

Ett Statens designråd bör bestå av en styrelse med företrädare för utövare, högre utbildning och näringsliv och ha ett verkställande kansli samt ekonomiska resurser för aktiva insatser.

Rådet bör samverka med regionala organ.

Internationellt utbyte

Under det senaste året har Bildkonstnärsfonden arbetat med att finna praktiska former för ett internationellt ateljécentrum i Stockholm, vilket skulle göra det möjligt att driva ömsesidigt utbyte med några av de ateljécentra som står öppna för svenskar.

Bildkonstnärsfonden menar att det vore rimligt att samordna ateljécentrets verksamhet med övrigt internationellt utbyte inom bildkonstområdet. Verksamheten bör skapa ett nätverk av kontakter som också leder till genomförande av svenska utställningar utomlands. Organisatoriskt bör verksamheterna underställas Konstnärsnämnden men ha en egen verkställande ledning. Det organ som hittills haft uppgiften att svara för utställningar av nutida svensk konst i utlandet, NUNSKU, bör alltså avvecklas.

Kulturutredningen ställer sig bakom resonemanget och föreslår att Konstnärsnämnden får i uppdrag att ansvara för utställningar av nutida svensk konst i utlandet och för att ta emot utländska konstnärer och utställningar i Sverige. Utredningen föreslår också att NUNSKU avvecklas. ■

Handlingsprogram för arkitekturpolitiken

I våra grannländer Norge och Danmark liksom i Holland har man under senare år i konkreta handlingsprogram utformat en genomtänkt politik för arkitektur och samhällsbyggande. Med ambitiös målsättning diskuteras värden och kvalitet, inrättande av interdisciplinära diskussionsfora samt klart formulerade krav på myndigheter och utbildningsväsen liksom på bransch och yrkesorganisationer. Klart formulerade krav på det offentliga som beställare ingår också.

Kulturutredningen anser att vi i Sverige bör arbeta fram ett liknande program som grundval för en humanistiskt inriktad förvaltning och förnyelse av den byggda miljön.

Programmet bör ge uttryck för en politik

- ☐ som återuppväcker "skönhet" och "beständighet" såsom bärande kvalitetskrav samt fördjupar "bekvämlighet" med den sociala ambition som har karakteriserat svenskt byggande när det varit som bäst.
- ☐ som syftar till god livsmiljö, rik på upplevelser av skönhet och identifikation, och som siktar mot kunniga och kravställande beställare, respekt och förtroende för arkitekturtyrket samt en kunnig och kvalitetsmedveten byggbransch.

Regeringen bör ta initiativ till ett handlingsprogram som inbegriper samtliga berörda samhällssektorer.

Projekt- arbete

Ett förslag till handlingsprogram kan lämpligen utarbetas som ett projekt under ledning av Boverket i samverkan med Riksantikvarieämbetet, Arkitekturmuseet, arki-

tektorganisationerna SAR och LAR samt Statens konstråd. Det är också lämpligt med deltagande av representanter från utbildningsinstitutioner och kommuner samt av sakkunniga fristående personer.

I projektet bör behandlas frågor som

- ☐ definition av kvalitetsbegreppen
- ☐ samarbetsstrukturer och ansvarsfördelning
- ☐ styrmedel
- ☐ kompetenskrav
- ☐ utbildning
- ☐ forskning
- ☐ informationsinsatser
- ☐ skolans roll
- ☐ det offentligas ansvar för den egna byggverksamheten
- ☐ Arkitekturmuseets verksamhetsprofil.

Översyn av plan- och bygglagen

De myndigheter, som bevakar byggnadsfrågorna har saknat reella maktmedel och ibland också kompetens att påverka den arkitektoniska kvaliteten i det som byggs. Rättspraxis har också bidragit till att gestaltungsfrågorna fått en svag ställning.

Vid sidan av gestaltungsfrågorna ingår även antikvariska frågeställningar och värderingar i praktiskt taget varje byggnadsprojekt.

Ett arkitekturpolitiskt program bör särskilt beakta den pågående översynen av plan- och bygglagen (PBL). ■

Filmlivet bygger på lokalt engagemang

Filmen som självständigt konstnärligt uttrycksmedel engagerar alltfler människor på lokal nivå.

För att regionalt stärka arbetet med film har initiativ tagits av bland andra landsting och AV-centraler. Gemensamt är inriktningen på att bygga upp regionala film- och mediecentra med uppgifter att stödja produktion av film, bredda utbudet av film på biograf och främja eget skapande på video, främst med inriktning på barn och ungdom. Några centra har konsulenter med uppgift att främja filmintresset, särskilt i skolan.

En regionala filmproduktionsfond har nyligen bildats i Göteborg, Västsvenska filmfonden, med syfte att stödja professionell filmproduktion i regionen. Fonden har tillförts medel från länsstyrelse, landsting, kommuner och TV-företag. Förhoppningen är att även andra företag i regionen ska bidra med medel.

Även lokala har initiativ tagits för att bredda filmintresset. Ofta har det skett av kommuner och biografägare i samverkan. Satsningar på skolfilm har ökat.

Eget skapande

Särskilt bland unga människor är intresset för rörliga bilder stort.

Sedan mitten av 80-talet utgår statliga medel till Filminstitutet för stöd till medieverkstäder med inriktning på arbete med rörliga bilder. Syftet är att öka ungdomars kunskap om den rörliga bildens berättarteknik, ge dem möjligheter att på egen hand

arbeta med mediet och att motverka negativa effekter av våldsinslag på film och video.

I några regioner samverkar lokala verkstäder i regionala nätverk för att stärka och utveckla verksamheten både kvalitativt och kvantitativt.

För att höja kvaliteten i arbetet med rörliga bilder och sprida erfarenheter behövs stöd från centrala organ som Filminstitutet, Dramatiska Institutet och Skolverket.

Utvidgad filmpolitik

Filminstitutet fördelar medel till filmproduktion och svarar för filmkulturella uppgifter. Det är rimligt att dessa uppgifter hålls samman inom ett gemensamt organ även i framtiden. Kulturutredningen ser ökade uppgifter för institutet genom breddat engagemang för film på lokal och regional nivå och genom ökad internationell samverkan.

För att filmpolitiken i framtiden på ett tydligare sätt ska samspela med andra kulturområden är det angeläget att institutets kontakter med andra organ med liknande uppgifter, främst Kulturrådet, förstärks.

Produktions- stöd

Statligt stöd är nödvändigt för att bevara och utveckla svensk filmproduktion och för att även andra intressenter ska bidra med medel. Efterfrågan på film kommer av allt att döma att öka, framför allt som en följd av totalt ökat TV-utbud. Därför bör ökade bidrag till finansiering av svensk filmproduk-

tion komma från de TV-företag som är parter i filmavtalet.

Kulturutredningen diskuterar även filmavtalets regler om stöd till produktion. I nuvarande ordning prioriteras efterhandsstöd som enbart är relaterat till filmens publika framgång. Denna stödform är unik inom kulturområdet. Utvecklingen på senare år har inneburit att medel till förhandsstöd inte nått upp till den nivå som förutsattes i filmavtalet. Det innebär att utrymmet för konstnärlig utveckling och förnyelse hämmas.

Det är angeläget att åtgärder vidtas för att uppfylla de grundläggande ambitionerna i filmavtalet.

Lokal och regional förankring

Det är rimligt att man även på mindre och medelstora orter ska kunna ta del av ett brett utbud av film på biograf. För att det ska bli möjligt är det angeläget att filmens roll i det lokala kulturlivet stärks, bland annat genom nära samarbete mellan kommuner, biografägare och filmföreningar. Ett starkare lokalt engagemang för filmvisning på biograf är en förutsättning för att utbudet ska kunna breddas.

Kulturutredningen betonar särskilt vikten av insatser för barn och ungdom.

Att stärka de regionala insatserna för film ser flera landsting som en naturlig uppgift. Satsningarna bör ta sikte på att stimulera verksamheten på lokal nivå och bygga vidare på de regionala film- och mediecentra som redan har etablerats.

Geografisk spridning av filmproduktion

bör främjas. Det bör leda till en större mångfald i landets samlade filmproduktionen. Även utvecklingen mot allt mer regionaliserad TV-struktur kan komma att öka efterfrågan på produktioner som är gjorda i länet.

För att utveckla filmlivet över hela landet bör statliga medel anvisas för regionala insatser. Medlen bör fördelas av Filminstitutet. Stödet bör förenas med krav på regional eller lokal motprestation utifrån samma grundprincip som gäller för statligt stöd till annan regional kulturverksamhet. Mottagare av bidrag kan vara regionala filmproduktionsfonder och regionala film- och mediecentra. ■

Sverige behöver en bibliotekslag

Litteraturstödet bidrar till att ett större och mer kvalificerat urval böcker ges ut än vad den fria marknaden i ett litet språkområde annars kan klara.

Mer än 80 procent av all översatt litteratur kommer från det engelska språkområdet. Kulturutredningen föreslår därför att Kulturrådet tar särskild hänsyn till behovet av stöd till översättningar av litteratur från språkområden och kulturkretsar som är mindre kända för svensk publik.

Tillgången till äldre litteratur

Möjligheterna att köpa äldre litteratur och klassiker i bokhandeln är begränsade. Det hänger samman med kostnader för lagerhållning och att efterfrågan naturligt nog är svår att bedöma. I ett läge med alltmer pressade marginaler i detaljhandeln och färre renodlade bokhandlar tycks dessa möjligheter ha minskat.

För att göra det litterära arvet tillgängligt för nya läsare är det angeläget att denna litteratur finns att köpa. Kulturutredningen föreslår att Kulturrådet får i uppdrag att i kontakt med bokbranschen lägga fram förslag till åtgärder för att öka dessa möjligheter.

Kulturmoms på böcker

På de flesta utvecklade bokmarknader har boken en särställning med fasta bokpriser och låg eller ingen moms. I vissa länder kompletteras detta med direkta stödinsatser. Inom EU finns en strävan att harmonisera momssatserna. Boken och andra kulturvaror

och -tjänster prioriteras genom låg momssats.

Frågan om införandet av en särskilt kulturmoms är aktuell. Kulturutredningen anser att litteraturen bör ingå i det område som kan komma att omfattas av en eventuell kulturmoms.

Lag-förslag

Folkbiblioteken är våra mest besökta kulturinstitutioner. Verksamheten är väl förankrad i alla kommuner och spelar en viktig roll i det lokala kulturlivet. Men området är inte utan problem.

De huvudsakliga problemen under senare år är att

- ☐ bokanslagen har minskat under flera år
- ☐ den uppsökande verksamheten har försvagats, vilket i första hand drabbar barn, äldre och handikappade
- ☐ många kommuner ändrar sin organisation, några prövar alternativa driftformer
- ☐ de fria boklånen ifrågasätts och högre avgifter tas ut på bibliotekens tjänster.

Det existerar inte någon nationellt formulerad målsättning för biblioteksväsendet och för samverkan mellan bibliotekssystemets olika delar. Samverkan är snarare resultatet av utvecklad praxis än av centrala beslut.

Förändringarna på biblioteksområdet är av två slag – dels relativa som innebär en viss minskning av verksamhetens omfattning, dels absoluta i den meningen att vissa principer i den hittills gällande politiken ifrågasätts.

Senare års utveckling pekar på behovet av ett mer grundläggande skydd för och kodifiering av bärande principer och praxis inom folkbiblioteksområdet.

Ett sådant skydd bör ges i form av en bibliotekslag.

Genom en lag kan staten med kraft betona betydelsen av medborgarnas rätt till tryckt information och kunskap samt av insatser för att stärka intresset för läsning, litteratur och bildning i samhället.

Kulturutredningen föreslår att det i bibliotekslagen ska finnas regler om ett väl fungerande nationellt nätverk och garantier för avgiftsfria boklån. Verksamheten i övrigt bör vara en kommunal angelägenhet och inte heller i framtiden styras av staten.

Regionalt biblioteksansvar

Länsbibliotekens ursprungliga uppgift var att verka utjämnande mellan kommunerna. Under de senaste decenniernas utbyggnad av folkbiblioteken har dessa insatser varit av stor betydelse. Länsbibliotekens uppgifter har därefter vidgats till att även omfatta rådgivning, information och fortbildning samt vissa andra specialtjänster.

Det finns i dag kompetens på kommunal nivå när det gäller att planera och genomföra en biblioteksverksamhet som motsvarar krav på professionalitet och kulturpolitisk medvetenhet. Behovet av förstärkning av folkbibliotekens kompetens med insatser på länsnivå har förändrats.

Det kan till exempel ifrågasättas om nuvarande uppsättning konsulenttjänster är lika motiverad som tidigare. De ökade behoven inom folkbiblioteken av kunskap på informationsteknikens område kan motivera ändrad inriktning.

Kulturutredningen förordar en mer flexibel inriktning av konsulenttjänsterna inom länsbiblioteken.

Utredningen förordar även en viss omfördelning av det statliga bidraget från länsbibliotek till lånecentraler för att förbättra de senares möjligheter att svara för kompletterande medieförsörjning.

Skolbibliotekens ställning

De senaste årens utveckling av skolbiblioteken är oroande. Lärarbibliotekarie- och skolbibliotekarietjänster har dragits in och medieanslag minskat. Antalet skolbibliotekscentraler har också minskat.

Det är angeläget att biblioteksverksamhet kopplad till arbetet i skolan förstärks. Ett modernt skolbibliotek är betydligt mer än en utlåningsfunktion. Möjligheterna för eleverna att hämta kunskaper i olika källor och sammanställa dem på ett sätt som gör en presentation begriplig och intresseväckande kan förstärkas genom en kraftfull biblioteksfunktion i skolan.

I förslaget till bibliotekslag behandlas skolbibliotekens roll i en särskild paragraf.

Allomfattande bokkatalog

Intresset för gemensamma bokkataloger inom bokbranschen tycks ha minskat under senare år. Detta har lett till försämrade möjligheter till överblick över den samlade bokutgivningen.

En allomfattande bokkatalog baserad på uppgifter ur nationalbibliografin, förädlad med multimediateknik och kompletterad med presentationer som recensioner, bild på författaren och eventuell uppläsning av delar av texten skulle avhjälpa nuvarande brister. En sådan katalog kan i ett inledande skede göras tillgänglig på biblioteken på CD-ROM och uppdateras kontinuerligt.

Kulturutredningen föreslår att Kulturrådet få i uppdrag att utveckla katalogen i samverkan med Kungliga biblioteket och andra berörda institutioner. ■

Museer i samverkan

Ett museum är en del av samhällets kollektiva minne.

Museets syfte är bildning för medborgarna.

Beskrivningarna är hämtade från museiutredningen som betonar vikten av samspel mellan alla våra museer och de centrala museernas ansvar som resurs för hela landet.

Museiutredningen har anfört att museernas samhällsuppdrag hittills formulerats alltför otydligt.

Kulturutredningen instämmer och anser att staten bör ge tydligare signaler både till de statliga museerna och till museiområdet i stort.

Nationella uppdrag

Våren 1995 gav regering och riksdag ett nationellt uppdrag till museerna – att göra en räddningsaktion för föremålssamlingarna vid i första hand de statliga och statsstödda museerna.

Kulturutredningen föreslår ytterligare två tidsbegränsade uppdrag – en särskild dokumentationsinsats om vår egen tid och ett uppdrag att utveckla museet som läromedel.

- Dokumentation av vår egen tid kräver samarbete mellan företrädare för naturvetenskap och kulturhistoria och många andra discipliner.

Ett arbete med det nära förflutna kan ge museerna helt nya kontakter med yngre människor, en rad yrkesgrupper, myndigheter och organisationer som i många frågor kan bidra med kunskaper, erfarenheter och värderingar.

Förslag till sektorsmål

Mål för museipolitiken

Museipolitiken ska

- ☐ främja nationell, regional och lokal kulturell identitet
- ☐ öka möjligheterna för människor att möta de kulturhistoriska, konstnärliga, naturvetenskapliga och tekniska sammanhangen och helhetsperspektiven
- ☐ främja människors aktiva deltagande i museernas verksamhet
- ☐ vidareutveckla och stärka samverkan inom kulturmiljövården
- ☐ främja museernas utveckling i nära relation till den pågående samhällsförändringen
- ☐ verka för att kunskapsinnehållet ska få bredd och balans.

- För att kunna möta skolans behov av läromedel behöver museerna utveckla sin upplevelse- och kunskapsgivande sida. Detta kräver en lyhördhet för skolans behov av stöd och en fördjupad kontakt med lärarutbildningen.

De mål som gäller för skolan är i många avseenden relevanta även för museerna. Det gör att den nya läroplanen kan ligga till grund för samverkan. Det är viktigt att både museerna och skolan känner ansvar för den fortsatta utvecklingen som skulle vinna på deltagande även av universitet och högskola.

Inom Skolverket diskuteras olika möjlig-

heter att stimulera till bättre nyttjande av museerna som bildningsresurs och läromedel. Arbetet befinner sig på idéstadiet.

Kulturutredningen ser med tillfredsställelse på denna ansats.

Att utveckla utställningsmediet

Museiutredningen har föreslagit att Riksutställningars anslag delas i två delar, en del till Riksutställningars fasta kostnader och en del som är öppen för dem som vill producera utställningar för spridning i resten av landet.

Kulturutredningen understryker behovet av Riksutställningars verksamhet och tillstyrker förslaget om en delning av anslaget.

Riksutställningar bör också fortsättningsvis prioritera barn och ungdom och satsa på den unga konsten och på utställningar som ingen annan gör.

Utredningen markerar även Riksutställningars uppgift att utveckla utställningsmediet och utställningen som läromedel. Här kan Riksutställningar ge museerna stöd i ett utvecklingsarbete som bör forceras.

Regionala nätverk

Museisituationen varierar starkt mellan länen. Läns museet täcker inte ensamt behovet av museiverksamhet i länen. Särskilt i de många museilösa kommunerna utgör detta ett problem. Det kan gälla skolverksamhet, kulturmiljövård, konstbildning och dokumentation.

Det är angeläget att stimulera museisamverkan så att verksamheter med hjälp av

ett regionalt museinätverk kan drivas också i dessa kommuner.

Utvecklingen på museiområdet förutsätter aktiv medverkan från de små museerna landet runt.

För att åstadkomma regional museiverksamhet med bred inriktning bör landsting och kommuner gemensamt formulera en regional museipolitik i sina respektive län.

Sektorsmyndigheten och museirådet

Kulturutredningen förordar att Kulturrådet som sektorsmyndighet får ett museiråd att konsultera.

I rådet kan ingå företrädare för Riksantikvarieämbetet (RAÄ), de centrala museerna, regionala och kommunala museer, universitet och högskolor, skolväsendet, folkbildningen och hembygdsrörelsen.

Rådet ska medverka till en fungerande mål- och resultatstyrning för de statliga museerna och museer med statsbidrag, med uppföljning och utvärdering som centrala element, samt medverka i beslutsprocessen om statligt stöd till museerna. ■

Integrera kultur i turistsatsningarna

Ledighet och semester inbjuder till att pröva något nytt. Den som till vardags aldrig kommer sig för att gå på teater eller konsert möts under semestern av ett rikt utbud.

Medvetna satsningar på kulturturism har haft effekt på den lokala ekonomin. Förändrade arbetsmarknadsvillkor har fött nytänkande och alternativa verksamhetsformer, vilket inte sällan lett till att bygdens särart och möjligheter tagits till utgångspunkt för otraditionella nysatsningar.

I planeringen för EU:s strukturfonder har kulturarvet och möjligheten till breda satsningar på turism genomgående uppmärksamats. Särskilt framträdande är detta för inre Norrland, Gotland och sydsvenska höglandet.

Kulturarv som turistmål

Kulturmiljöer och museer utgör kärnor att bygga verksamhet omkring, vilket börjar ske alltmer aktivt och målmedvetet. Det finns en potential i internationell marknadsföring för Sveriges hittills fem objekt på Världsarvslistan – Drottningholm, Engelsbergs bruk, hållristningarna i Tanum, Birka och Skogskyrkogården i Stockholm.

De senaste åren har läns museerna och länsstyrelserna i samtliga län tillsammans med Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och Statens Fastighetsverk med sponsorstöd i skriften *Upptäcktsresan* presenterat valda turistmål. Skriften är gratis och finns att få på museer och bibliotek. Varje år har ett nytt tema.

Kulturutredningen anser att satsningar av

detta slag får allt större betydelse för turistnäringen i stort och bör ses som väsentliga inslag i ett kommande nationellt handlingsprogram för turismen.

Förberedelser pågår för att utveckla *Upptäcktsresan*. Målet är en nationell organisation med uppgift att fördjupa intresset för vårt kulturarv hos en bred allmänhet. Initiativtagare är läns museerna, RAÄ och Statens Fastighetsverk.

Den framtida turistpolitiken

I Riksdagens behandling av turistpolitiken våren 1995 betonas turismens möjligheter som inkomstkälla för landet och dess betydelse för den enskilde. En ökande turistström från andra länder förutspås. Som mål anges att Sverige ska ha en hög attraktionskraft som turistland och en långsiktigt konkurrensmässig turistnäring.

En turistmyndighet förslås bli inrättad.

Kulturutredningen förordar att företrädare för kultursektorn engageras i den tänkta myndighetens styrelse.

Det är viktigt att myndigheten inventerar möjligheter att integrera kultur i satsningarna för den svenska marknaden. Satsningarna bör komma de breda folklagren till del och främja möjligheter till enskild turism och individuell upplevelse. ■

Ansvar för lokalerna

Statligt stöd till allmänna samlingslokaler har funnits sedan 1942. Stödets syfte är att skapa samlingslokaler för föreningslivet vilka ska upplåtas opartiskt och i skälig omfattning på skäliga villkor. Stöd utgår för bland annat ny- och ombyggnad, upprustning och handikappanpassning.

Dessutom bidrar staten till byggande och upprustning av icke statliga kulturlokaler som teatrar, konserthus och museer.

Flertalet samlingslokaler är anslutna till någon av de rikstäckande samlingslokalorganisationerna Folkets Hus Riksorganisation, Bygdegårdarnas Riksförbund, Riksföreningen Våra Gårdar och Folkparkerna i Sverige. De fungerar som serviceorganisationer för de lokala föreningarna.

Framtida lokalbehov

De föreningsdrivna samlingslokalerna utgör en viktig förutsättning för kulturverksamheten i hela landet.

De framtida lokalbehoven är ovissa. Att behoven ännu inte är helt tillgodosedda framgår av att väntetiden hos Boverket för beslut om statligt stöd är 5–7 år.

I budgetproposition 1994/95 anförde regeringen att behovet av helt nya samlingslokaler inte är lika stort som tidigare och att det statsfinansiella läget motiverar en förändring. Inriktningen bör förskjutas till huvudsakligen upprustning och förbättrad tillgänglighet.

Bidraget till icke statliga kulturlokaler omfattar inte biografer. Många äldre biografer har ett kulturhistoriskt värde och att be-

vara dem är därför angeläget. De medel som inom ramen för 1993 års finansieringsavtal mellan staten och filmbranschen avsätts för stöd till upprustning av biografer får endast användas till teknisk upprustning, inte till ny- eller ombyggnad.

Mot denna bakgrund bör förordningen om icke statliga kulturlokaler ändras och i fortsättningen även omfatta biograflokaler.

Under senare år har det i flera omgångar diskuterats huruvida handläggningen av stödet till icke statliga kulturlokaler bör överföras från Boverket till Kulturrådet.

Kulturutredningen tar inte ställning i frågan men betonar vikten av att den kulturpolitiska bedömningen är det centrala vid fördelningen av stöd till icke statliga kulturlokaler. ■

Tvärvetenskaplig kulturforskning

Kulturutredningen har tagit upp några frågor om utbildning och forskning på kulturområdet.

De kulturvetenskapliga programmen

Förbättrad grundutbildning och ökad forskningsanknytning inom de kulturvetenskapliga programmen är av stor betydelse för den framtida kompetensen inom kultursektorn.

I dag finns inte ett sammanhållet kulturvetenskapligt ämne som egen disciplin, vilket ger de kulturvetenskapliga programmen svag forskningsanknytning vid de egna institutionerna.

En tvärvetenskaplig koppling mellan samhällsvetenskapliga ämnen och humaniora har lett till en fruktbar utveckling av kunskapen kring massmedier och informationsförmedling. En motsvarande stärkt förbindelse skulle kunna leda till ny kunskap också på det kulturvetenskapliga området.

En förutsättning för att etablera kulturvetenskap som ett självständigt ämne är ökade möjligheter till ett mer forskningsanknutet utbildningssteg.

Biblioteks- och museivetenskap

Utbildningsmöjligheterna inom biblioteksområdet har förbättrats under senare år. Biblioteks- och informationsvetenskap har utvecklats till en vetenskaplig disciplin, och utbildning finns på flera orter. Avnämare, utbildare och fackliga företrädare är alla positiva till dagens utbildningsinriktning.

En utveckling mot en vetenskaplig

disciplin har även skett inom museisektorn, och ämnet museologi/museivetenskap kan studeras vid flera universitet. Fortfarande saknar emellertid en stor del av dem som arbetar inom museisektorn de särskilda kunskaper som museiarbete kräver. Museiutredningen har föreslagit en kompletterande ettårig museologisk utbildning. Kulturutredningen delar denna uppfattning.

Centrum för kulturforskning

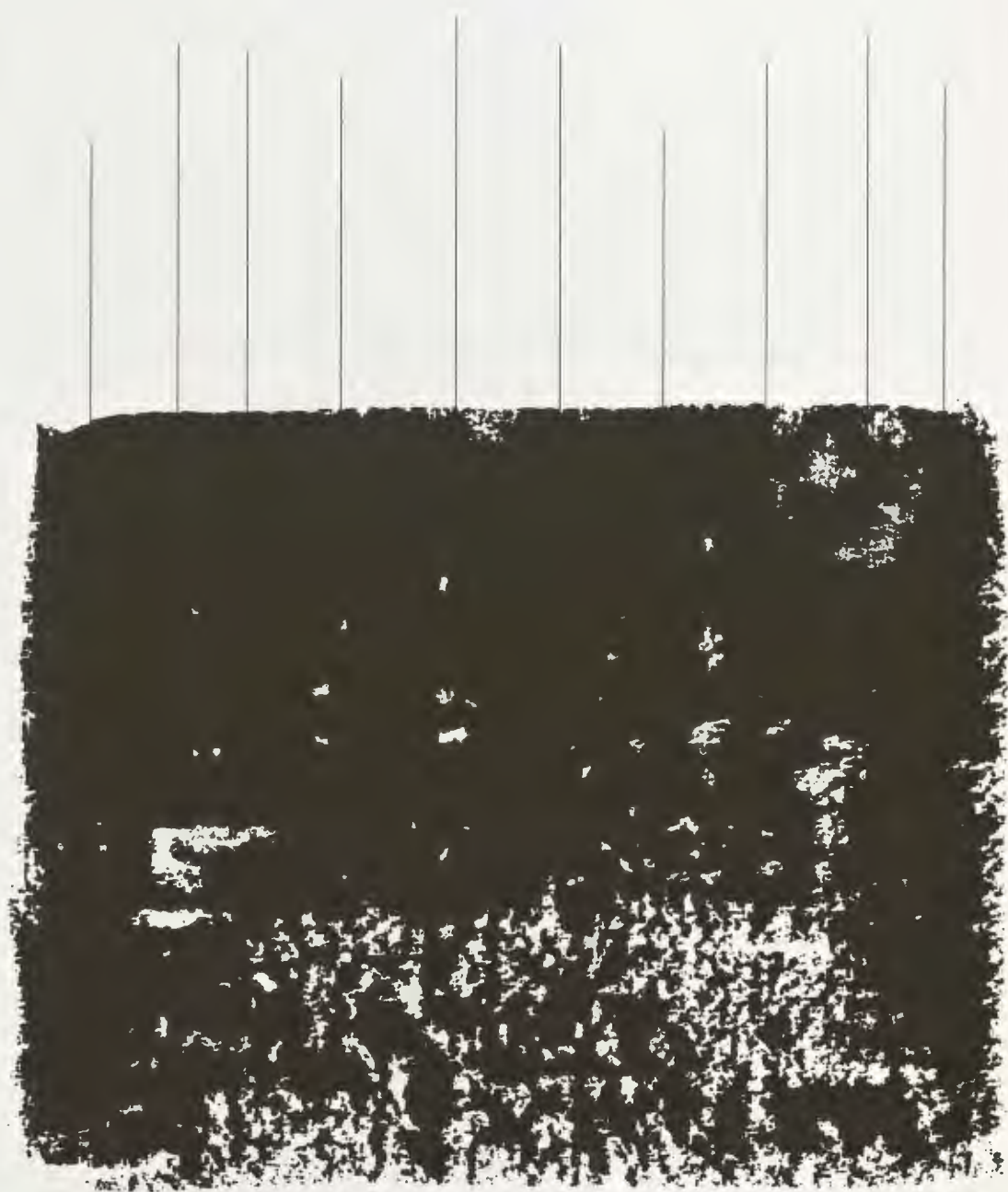
För att bedriva verkningsfull kulturpolitik behövs bättre kunskaper om kulturpolitikens drivkrafter och effekter. En viktig utgångspunkt för framtida diskussioner om en intensivare forskning inom kultursektorn är en kartläggning av den forskning som bedrivs. En sådan kartläggning förbereds i samverkan mellan Kulturrådet, universitet och högskolor. Kartläggningen bör täcka hela kulturområdet.

Långsiktigt behövs en fastare struktur för utveckling av forskning om kulturpolitikens drivkrafter och effekter.

Kulturpolitikens frågor skär genom universitetsämnena och disciplinerna. Kunskap från olika ämnen behöver mötas. Den forskningsstruktur som svarar mot kulturområdets behov bör därför vara tvärvetenskaplig. En möjlighet är att skapa ett centrum för kulturforskning.

Ett sådant centrum bör ha ett eget uppdrag och en egen styrelse.

Kulturutredningen föreslår att frågan om ett centrum för kulturforskning studeras vidare. ■

Statlig styrning och ekonomi

Normer och opinionsbildning

Formerna för statens styrning påverkar hur väl de kulturpolitiska signalerna går fram och får genomslag.

Grunderna för den nationella kulturpolitiken formuleras som normer, vilka anges genom mål och regler. En tydligt uttalad ansvarsfördelning klargör roller och förväntningar. Inom dessa ramar är pengar det dominerande styrmedlet.

Uppföljning och utvärdering bör få ökad betydelse. Opinionsbildning är det minst formella men många gånger det viktigaste medlet för påverkan.

Mål och bibliotekslag

Kulturutredningen har föreslagit

- ☐ reviderade övergripande mål för den nationella kulturpolitiken (sidan 16)
- ☐ sektorsmål för teater-, dans-, musik-, bild- och form- samt museiområdena (sidorna 55, 57, 59, 61 respektive 68)
- ☐ fortsatt utveckling av verksamhetsmål för statliga kulturmyndigheter och institutioner samt för bidragsanslagen i statsbudgeten (sidan 16)
- ☐ bibliotekslag (sidan 66).

De övergripande målen och sektorsmålen bör beslutas av riksdagen.

Verksamhetsmålen för kulturmyndigheter och institutioner och för bidragsanslagen bör beslutas av regeringen.

Målen gäller oberoende av inom vilka samhällssektorer den enskilda verksamheter hör hemma administrativt. Det är en uppgift för regeringen att göra detta känt.

Inom kulturområdet är det en viktig

uppgift för myndigheter som Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet att föra ut målen inom sina ansvarsområden.

Flexibla bidrag

Det allra kraftigaste styrmedlet är bidragssystemen, det vill säga tilldelningen av statliga pengar.

Kulturutredningen har föreslagit att

- ☐ nuvarande grundbeloppssystem för bidrag till regionala och vissa lokala kulturinstitutioner ersätts med ett förenklat schablonsystem – regionala grundbidrag
- ☐ detta bidragssystem också ska gälla länsmusiken.

Även i övrigt bör den statliga bidragsgivningen bli mer flexibel.

Behov av levande debatt

Regering, statliga myndigheter och institutioner bedriver opinionsbildning kring mål och andra statliga policymarkeringar och beslut.

Men ännu viktigare är att det i samhället finns en levande, ständigt pågående kulturpolitisk debatt där många deltar. ■

Finansierade reformer

Kulturutredningen föreslår ökade statliga insatser inom flera områden. Huvuddelen avser permanenta förstärkningar. För att reformerna inte ska leda till budgetförsvagningar ges också förslag till finansieringskällor. Insatsernas storlek och reformtakten blir beroende av finansieringen. På några punkter föreslås att förändringarna genomförs över några år.

Eftersom uppdraget är av övergripande karaktär har utredningen valt att varken precisera storleken av insatserna eller finansieringskällorna i detalj.

Tyngdpunkterna i utredningens förslag till ökade insatser ligger på

- ☐ barn och ungdom
- ☐ verksamhet över hela landet
- ☐ konstnärlig verksamhet.

Ökat regionalt ansvar

Kulturutredningen föreslår minskade statsbidrag till länsmusiken genom avtrappning under en treårsperiod (sidan 59).

Den statligt finansierade kulturen i Stockholm bör i ökad utsträckning medfinansieras av Stockholmsregionen. Sammanlagt satsar staten nästan en (1) miljard kronor på Operan, Dramaten och centrala museer i Stockholm.

Kulturutredningen menar att det är rimligt att Stockholmregionen bidrar med en del av finansieringen av de statliga kulturinstitutionerna i Stockholm.

På det sättet bör statliga medel frigöras för satsningar av nationell betydelse i andra delar av landet.

Moms på kultur

En aktuell fråga är hur den svenska mervärdesskatten ska anpassas till EUs regler. Det finns förslag om att slopa det generella undantaget från skatteplikten för biljetter till teatrar, konserter med mera.

EU-medlemskapet gör det inte nödvändigt att ändra nuvarande momsregler för kulturområdet, menar kulturutredningen. Om detta kan varje enskilt medlemsland besluta.

Konsekvenserna av eventuell kultur moms bör noggrant analyseras innan beslut fattas.

Om kultur moms ändå införs, förordar utredningen en reducerad skattesats.

Eventuell kultur moms bör även omfatta litteratur (sidan 66).

Möjligheten att även i framtiden behålla konstruktionen med ett filmavtal hänger samman med frågan om kultur moms. Filmbranschen har framhållit att en momssats, som inte överstiger 6 procent, kan förenas med villkoren i nuvarande avtal. ■

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
2. Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. A.
3. Grön diesel – miljö- och hälsorisker. Fi.
4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
5. Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
6. Muskövarvets framtid. Fö.
7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
11. Nya konsumentregler. Ju.
12. Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för redovisning och betalning. Fi.
13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
14. Ny Elmärknad + Bilagedel. N.
15. Könshandeln. S.
16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
17. Homosexuell prostitution. S.
18. Konst i offentlig miljö. Ku.
19. Ett säkrare samhälle. Fö.
20. Utan el stannar Sverige. Fö.
21. Staden på vatten utan vatten. Fö.
22. Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. Fö.
23. Brist på elektronikkomponenter. Fö.
24. Gasmoln lamlår Uppsala. Fö.
25. Samordnad och integrerad tågtrafik på Arlandabanan och i Mälardalsregionen. K.
26. Underhållsbidrag och bidragsförskött, Del A och Del B. S.
27. Regional framtid + bilagor. C.
28. Lagen om vissa internationella sanktioner – en översyn. UD.
29. Civilt bruk av försvarets resurser – regelverken, erfarenheter, helikoptrar. Fö.
30. Alkylat och Miljöklassning av bensin. M.
31. Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. M.
32. IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet. Förslag till nya samverkansformer. Ju.
33. Ersättning för ideell skada vid personskada. Ju.
34. Kompetens för strukturuomvandling. A.
35. Avgifter inom handikappområdet. S.
36. Förmåner och sanktioner – en samlad redovisning. Fi.
37. Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress. Ku.
38. Yrkehögskolan – Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. U.
39. Some reflections on Swedish Labour Market Policy. A.
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. A.
40. Älvsäkerhet. K.
41. Allmän behörighet för högskolestudier. U.
42. Framtidsanpassad Gotlandstrafik. K.
43. Sambandet Redovisning – Beskattning. Ju.
44. Aktiebolagets organisation. Ju.
45. Grundvattenskydd. M.
46. Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. A.
47. Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen. Ju.
48. EG-anpassade körkortregler. K.
49. Prognoser över statens inkomster och utgifter. Fi.
50. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. M.
51. Elförsörjning i ofred. N.
52. Godtrosförvärv av stöldgods? Ju.
53. Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. Fö.
54. Fastighetsbildning – en gemensam uppgift för stat och kommun. M.
55. Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. A.
56. Förmåner och sanktioner – utgifter för administration. Fi.
57. Förslag om ett internationellt flygäkerhetsuniversitet i Norrköping-Linköping. U.
58. Kompetens och kunskapsutveckling – om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. S.
59. Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi – olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. S.
60. Kvinnofrid. Del A+B. S.
61. Myndighetsutövning vid medborgarkontor. C.
62. Ett renat Skåne. M.
63. Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. Fi.
64. Klimatförändringar i trafikpolitiken. K.
65. Näringslivets tvistlösning. Ju.
66. Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. Ju.
67. Naturgrusskatt, m.m. Fi.
68. IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. SB.
69. Betaltjänster. Fi.
70. Allmänna kommunikationer – för alla? K.
71. Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. U.
72. Svenska insatser för internationell katastrof- och flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. Fö.
73. Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. U.
74. Lägenhetsdata. Fi.
75. Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. A.
76. Arbete till invandrare. A.

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

- 77. Röster om EU:s regeringskonferens
 - hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. UD.
 - 78. Den svenska rymdverksamheten. N.
 - 79. Vårdnad, boende och umgänge. JU.
 - 80. EU om regeringskonferensen 1996
 - institutionernas rapporter
 - synpunkter i övriga medlemsländer. UD.
 - 81. Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. Ju.
 - 82. Finansieringslösningar för Göteborgs- och Dennisöverrenskommelserna. K.
 - 83. EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s nya medlemmar. UD.
 - 84. Kulturpolitikens inriktning. Ku.
 - 84. Kulturpolitikens inriktning - i korthet. Ku.
 - 85. Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. Ku.
-

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. [68]

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]

Nya konsumentregler. [11]

IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.

Förslag till nya samverkansformer. [32]

Ersättning för ideell skada vid personskada. [33]

Sambandet Redovisning - Beskattning. [43]

Aktiebolagets organisation. [44]

Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB

samt polislagen. [47]

Godtrosförvärv av stöldgods? [52]

Näringslivets tvistlösning. [65]

Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. [66]

Vårdnad, boende och umgänge. [79]

Ny rättshjälpsslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. [81]

Utrikesdepartementet

Lagen om vissa internationella sanktioner

- en översyn. [28]

Röster om EU:s regeringskonferens

- hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. [77]

EU om regeringskonferensen 1996

- institutionernas rapporter

- synpunkter i övriga medlemsländer. [80]

EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s

nya medlemmar. [83]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]

Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]

Ett säkrare samhälle. [19]

Utan el stannar Sverige. [20]

Staden på vatten utan vatten. [21]

Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. [22]

Brist på elektronikkomponenter. [23]

Gasmoln lamslår Uppsala. [24]

Civilt bruk av försvarets resurser -

regelverken, erfarenheter, helikoptrar. [29]

Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. [53]

Svenska insatser för internationell katastrof- och

flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. [72]

Socialdepartementet

Vårdens svåra val.

Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]

Könshandeln. [15]

Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]

Homosexuell prostitution. [17]

Underhållsbidrag och bidragsförskott,

Del A och Del B. [26]

Avgifter inom handikappområdet. [35]

Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkes-

roller och arbetsfäit inom socialtjänsten. [58]

Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi

- olika aspekter på modeller, finansiering

och incitament. [59]

Kvinnofrid. Del A+B. [60]

Kommunikationsdepartementet

Samordnad och integrerad tågtrafik på

Arlandabanan och i Mälardalsregionen. [25]

Älvsäkerhet. [40]

Framtidssanpassad Gotlandstrafik. [42]

EG-anpassade körkortsregler. [48]

Klimatförändringar i trafikpolitiken. [64]

Allmänna kommunikationer - för alla? [70]

Finansieringslösningar för Göteborgs- och

Dennisöverrenskommelserna. [82]

Finansdepartementet

Grön diesel - miljö- och hälsorisker. [3]

Långtidsutredningen 1995. [4]

Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]

Översyn av skattebrottslagen. [10]

Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för

redovisning och betalning. [12]

Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning. [36]

Prognoser över statens inkomster och utgifter. [49]

Förmåner och sanktioner

- utgifter för administration. [56]

Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella

föreningar. [63]

Naturgrusskatt, m.m. [67]

Betaltjänster. [69]

Lägenhetsdata. [74]

Utbildningsdepartementet

Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial

yrkesutbildning. [38]

Allmän behörighet för högskolestudier. [41]

Förslag om ett internationellt flygsäkerhets-

universitet i Norrköping-Linköping. [57]

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. [71]
Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. [73]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. [2]
Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]
Kompetens för strukturomvandling. [34]
Some reflections on Swedish Labour Market Policy. [39]
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. [39]
Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. [46]
Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. [55]
Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. [75]
Arbete till invandrare. [76]

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö. [18]
Vårt dagliga blad - Pstöd till svensk dagspress. [37]
Kulturpolitikens inriktning. [84]
Kulturpolitikens inriktning – i korthet. [84]
Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. [85]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]
Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]
Elförsörjning i ofred. [51]
Den svenska Rymdverksamheten. [78]

Civildepartementet

Regional framtid + bilagor. [27]
Myndighetsutövning vid medborgarkontor. [61]

Miljödepartementet

Alkylat och Miljöklassning av bensin. [30]
Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. [31]
Grundvattenskydd. [45]
Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. [50]
Fastighetsbildning – en gemensam uppgift för stat och kommun. [54]
Ett renat Skåne. [62]

I slutbetänkandet *Kulturpolitikens inriktning* presenterar Kulturutredningen sina överväganden och förslag.

Utredningens uppgift har varit att utvärdera kulturpolitikens inriktning med utgångspunkt i 1974 års kulturpolitiska mål, att göra en samlad bedömning av vilka krav och utmaningar som kulturpolitiken kan möta under 1990-talet och på längre sikt samt att lämna förslag till åtgärder för att främja kulturlivet och en positiv utveckling av kulturen.

Kulturpolitikens inriktning – i korthet är en sammanfattning av slutbetänkandet.

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM

FAX: 08-20 50 21, TELEFON: 08-690 90 90

ISBN 91-38-20017-1

BEST.NR 38-30755-3

ISSN 0375-250X

